

Colofon

Stichting Historisch Heerhugowaard

Opgericht 22 augustus 2005

Bestuur

Gemma Groot, voorzitter
 Rob Estoppey, secretaris
 Jan de Vries, penningmeester
 Petra Cevat, bestuurslid
 Gerard Laan, bestuurslid
 Mirjam Appelman-Rood, bestuurslid

Secretariaats- en redactieadres

Lommerhof 46
 1702 VV Heerhugowaard
 Tel. 072 - 57 132 93
 E-mail:
 historisch.heerhugowaard@quicknet.nl

Ledenadministratie

Petra Cevat
 Rozenlaan 75
 1702 TG Heerhugowaard
 tel. 072 - 57 424 61
 E-mail:
 r.cevat@quicknet.nl

Website

www.historischheerhugowaard.com

Webmaster

Gerard Laan, e-mail: einstein@multiweb.nl

Donateurs

Men kan donateur worden voor minimaal euro 12,50 per jaar, méér mag ook. Dit is inclusief toezending van het jaarboek De Overhaal.
 Bankrekening Rabobank:
NL09 RABO 0113 8261 92 t.n.v. Stichting Historisch Heerhugowaard

Jaarboek De Overhaal

De Overhaal is een uitgave van de Stichting Historisch Heerhugowaard.

Voor leden/donateurs is het jaarboek gratis. Losse nummers zijn, zolang de voorraad strekt, na te bestellen voor € 8,00 plus € 3,50 verzendkosten

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Redactie, vormgeving en opmaak

Rob Estoppey

Oplage

550 stuks

Druk

Zeeman Reclamegroep BV/Gerja BV

Inhoud:

- Pag. 1 Colofon en inhoud
 Pag. 2 Voorwoord
 Pag. 3 Kunstmest- en fouragehandel
 De Volharding
 Pag. 6 Mijn polder, gedicht
 Pag. 7 Heerhugowaardse gemeentelijke armen-
 zorg tijdens de crisisjaren
 Pag. 11 In gesprek met Dirk Stuurman
 Pag. 18 Lofzang op de watermolen
 Pag. 20 Reinalda Feldberg
 Pag. 22 Koffiehuis Spoorzicht
 Pag. 24 Opgraving middeleeuwse kerk Veenhuizen
 Pag. 27 Verdwenen winkels in Veenhuizen
 Pag. 34 Van Heerhugowaard naar Amerika
 Pag. 38 Heerhugowaard, gedicht
 Pag. 39 Bij een “nee” begon ik te leven
 Pag. 49 Boer Blauw vertelt...
 Pag. 50 Hooibroei
 pag. 51 Onbekende gereedschappen
 pag. 52 Heerhugowaards nieuws van zo'n
 80 jaar geleden
 pag.53 Oorlogsherinneringen uit 't Kruis
 pag. 55 Overzicht donateurs/leden

Voor u ligt de dertiende uitgave van het jaarboek "De Overhaal" van Historisch Heerhugowaard. In de jaren daarvoor bestond "De Overhaal" al, als Nieuwsbrief van de vereniging van vrienden van de Stichting Den Huygen Dijk/Het Poldermuseum. Twee keer per jaar werden deze nieuwsbrieven uitgegeven. Van september 1994 tot november 2004.

Gedrukt in een boekje op A5 formaat. Deze nieuwsbrieven kreeg ik het afgelopen jaar onder ogen. Mooi om te zien hoe de verhalen en het uiterlijk (vooral de druk en het papier) zich in die 10 jaar tijd ontwikkelden. In het laatste nummer, november 2004, wordt door J. Swart, voorzitter van de Vereniging van Vrienden in die tijd, gemeld, dat men bezig is om via Siem de Haan een Historisch Genootschap Heerhugowaard op te richten, zoals dat ook in omliggende gemeentes het geval al zou zijn. Daarbij hoort een Jaarboek vond men, met gegevens en verhalen over de plaats zelf. In de bestuursvergadering van de Vrienden is dit besproken en men dacht toen aan een uitbreiding van de redactie en verfraaiing van de Overhaal.

Uiteindelijk is in dat jaar 2004 de Stichting Historisch Heerhugowaard opgericht, die het jaarboek " De Overhaal " nu voor de dertiende keer in de huidige vorm uitgeeft.

Als je de 13 jaarboeken naast elkaar legt en de inhoud van deze boeken bekijkt, zijn er al veel verhalen en artikelen geschreven. Over allerlei onderwerpen en door verschillende schrijvers en dichters. Veel van de schrijvers voor "De Overhaal" leveren ieder jaar een artikel. Voor ons, het bestuur van Historisch Heerhugowaard, is dat een voorwaarde om deze boeken uit te kunnen geven. Het zorgt voor diversiteit, voor onverwachte gezichtspunten, voor nieuwe inzichten in een stukje historie van Heerhugowaard . Verhalen voor en door Heerhugowaarders geven "De Overhaal" inhoud. Tot nu toe waren er steeds geschikte onderwerpen. Toch doe ik bij deze een oproep aan de lezers. Als er onder u mensen zijn die veel weten over Heerhugowaard, die beschikken over mooie herinneringen, laat het ons weten, wij kunnen ervoor zorgen dat uw verhaal volgende keer wellicht in "De Overhaal" verschijnt.

Daarnaast zijn wij op zoek naar nieuwe schrijvers. Mensen die beschikken over schrijverstalent en het leuk vinden om zelf een stuk te schrijven.

Ook zijn wij altijd geïnteresseerd in foto's uit de oude doos, wij kunnen de foto's scannen en archiveren.

Veel leesplezier en dank aan de schrijvers die "De Overhaal" zo mooi weten te vullen.

Gemma Groot,
Voorzitter Historisch Heerhugowaard

KUNSTMEST- EN FOURAGEHANDEL, DE VOLHARDING.

Gesprek met Jan Zwetsloot (88 jaar) en Lida Zwetsloot (85 jaar) in hun huis aan de Middenweg 60 te Heerhugowaard, door Gemma Groot

Hoe het begon.....

In de Bibliotheek van Heerhugowaard zijn op de begane grond de verschillende uitgaven van "De Overhaal", het jaarboek van de Stichting Historisch Heerhugowaard, te vinden. Daar stond op een middag een medewerker van de Bibliotheek in deze boeken te snuffelen. Na een vraag van mij, vertelde hij, dat hij deze jaarboeken meenam voor zijn ouders. Zij hadden namelijk een kunstmesthandel op de plaats van het wijkje "De Basserhof" gehad en hadden belangstelling voor de verhalen in de Overhalen. Groot was mijn verbazing, een kunstmesthandel, op de Middenweg in Heerhugowaard? Zwetsloot was de naam van zijn vader en hij woonde vlakbij, Middenweg 60. Als ik er meer over wilde weten, moest ik maar eens aanbellen, zei Ronald Zwetsloot. Dat heb ik gedaan en daaruit ontstond het volgende verhaal.

Een kunstmest- en fouragehandel in Heerhugowaard, hoe zit dat dan precies?

Manus Schouten had in de vorige eeuw een veevoederhandel en een kunstmesthandel in Heerhugowaard, hier op deze plek, Middenweg 60. Hij had schuren met daarin de mengketels voor het mengen voor de granen voor het veevoer. Er woonden in die tijd nog veel boeren met kleinvee langs

2017, Jan en Lida Zwetsloot

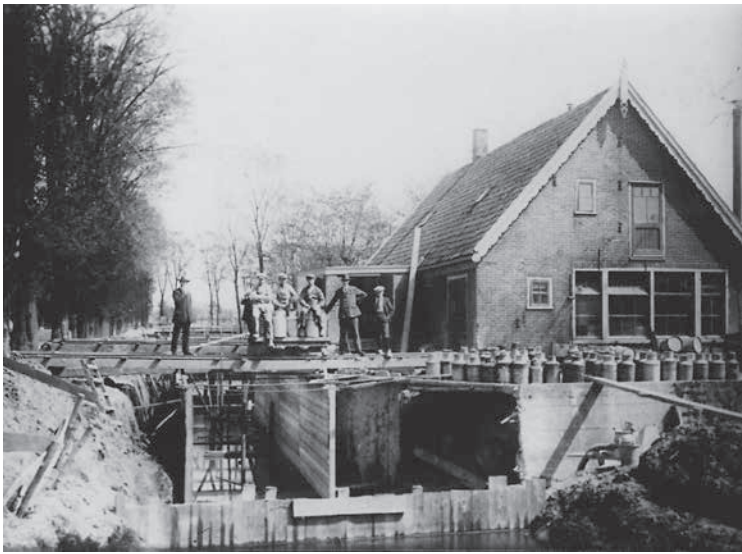
de Middenweg, die hadden veevoeder nodig en kunstmest voor op het land. In 1958 hebben wij zijn bedrijf gekocht en wij hebben het bedrijf voortgezet. Er waren toen 91 boeren met koeien die aan de Middenweg woonden. Nu is er nog een enkele boer over aan de Middenweg, die net zoveel melk produceert als in die tijd de 91 boeren tezamen. Heerhugowaard was nog een kleine gemeente, met kleine gemengde bedrijfjes en een koe voor eigen gebruik. Met tuinders die hun spullen naar de veiling in Alkmaar lieten brengen door de verschillende bodediensten uit Heerhugowaard. Naast de kunstmesthandel lag een brede tochtsloot die via een sluisje hier op de Middenweg naar de Overhaal bij Broek op Langedijk leidde. Veel tuinders vervoerden hun waren met boten naar de Broekerveiling via deze tochtsloot. Zij kwamen met hun boten langs de kunstmesthandel.

Waar stond dit bedrijf?

De kunstmesthandel was aan de oostkant van de Middenweg. Op die plaats stond in het begin van de 20ste eeuw zelfs nog een melkfabriekje of kaasfabriek: De Volharding. Dat is later verbouwd tot kunstmesthandel: Vita Nova. Aan de overkant, de westkant van de Middenweg stond het woonhuis met daarachter de loodsen van de maalterij- en fouragehandel.

Hoe kwam u in Heerhugowaard terecht?

Wij woonden in Zuid-Holland. Ik was vertegenwoordiger bij een zaadhandel en kwam de advertentie van Manus Schouten tegen. Ik had net verkering met Lida Kneppers uit Zoetermeer en we moesten heel snel beslissen. Dus het werd een korte verkering, trouwen en hier in Heerhugowaard een nieuwe start op het bedrijf van Manus Schouten. Een mooie gelegenheid om wat voor onszelf te begin-

1928: Foto van de melkfabriek De Volharding, links de bomen van de Middenweg, in de verte de bomen van de Rustenburgerweg.

nen. Ik kende door mijn werk als vertegenwoordiger veel bedrijven, wist hoe de handel in elkaar zat en wat ik nodig had.

Wat hield de maalterij in?

In de maalterij werden de grondstoffen voor de verschillende veevoeders gemengd. Die grondstoffen waren: haver, gerst, tarwe, rogge, mais, vismeel. Cor Punt, de molenaar, wist precies de hoeveelheden om de verschillende veevoeders te mengen. Hij heeft meer dan 40 jaar bij ons gewerkt, hij wist alles uit zijn hoofd, een gouden kracht.

Hoe ging dat dan in zijn werk? In de Maalterij?

1975: De Volharding, met de schuren en de loodsen

De grondstoffen voor het veevoer, de grondstoffen lagen opgeslagen in zakken. Deze zakken werden gelegd in een put in de grond. Daarna ging het graan via een vijzel naar de mengketels. Wij hadden twee mengketels van 1000 kilo. Daar werd het gemengd en uiteindelijk kwam het weer in zakken terecht. We maakten vooral kippenvoer. Er waren nogal wat kippenboeren in de omgeving. We werkten elke dag, aanvankelijk 6 dagen per week. Totdat de zaterdagmiddag vrij kwam en daarna de hele zaterdag. De capaciteit was eigenlijk net te klein. Als er feestdagen waren, moesten we vooraf een voorraad maken, anders hadden we nee moeten verkopen.

Waar kwamen al die verschillende granen vandaan? Hoe regelde u dat?

Ik ging naar de beurs. Zo noemden we dat. Die beurs was in deze regio in een hotel op de Gedempte Nieuwe Sloot in Alkmaar. Daar kwamen de verschillende handelaren bij elkaar en er werd gehandeld. Zoals je dat ook op een veemarkt zou doen. Ik kocht de granen op van tuinders uit de omgeving. Jan Dekker, Firma Timmerman, Kees Cornelis. De vismeel moest uit het buitenland worden geïmporteerd. De geïmporteerde granen werden vanuit Rotterdam met een binnenschip naar Alkmaar vervoerd. Daar, bij Timmermans in Alkmaar was de Overslag. Wij stonden dan klaar met de vrachtwagen. Soms werd het los gestort met behulp van een transportband, maar ook in juten zakken. Ook haalden we de goederen op in Sint Maartensbrug en bij de Gebroeders Bos in Koedijk, met onze vrachtwagens. Op het station in Alkmaar moesten we de grondstoffen lossen vanaf de goederenwagens. Wij hadden vrachtwagens tot onze beschikking, Manus Schouten deed het met paard en wagen.

Had u alleen veevoeders of nog meerdere producten?

Veevoeder was de hoofdzaak. Als bijzaak kocht ik ook allerlei boonsoorten op. Ik wist precies waar ik die vandaan moest halen. Grauwe erwten uit Warmenhuizen, bruine bonen uit Zeeland. Witte bonen, peulvruchten, meel, tarwemeel, we handel-

Het nieuwe, in 1976 gebouwde huis op de plaats van De Volharding

Bij de deur van Middenweg 60 hangt deze tegel van de maaldierij

den overal in. We verkochten meel vooral aan de bakkers in de omgeving, maar ook aan particulieren.

De heer Zwetsloot vertelde dat hij ook zakken met bloem bij mijn moeder op Middenweg 496 afleverde. Dat klopt, mijn moeder heeft jarenlang voor ons gezin het brood zelf gebakken, Gemma

De kunstmesthandel/opslag aan de overkant, welke grondstoffen waren daarvoor nodig?

De grondstof voor de kunstmest was kalkamonsalpeter (Stikstof voor op het gras. Ze noemden het afgekort KAS, tegenwoordig te koop in tuincentra onder de naam ASEF)). Dat was een hoogovenproduct. Dit werd met spoorwagens vanuit IJmuiden, naar Alkmaar gebracht. Los in de wagons. Via een transportband kwam het in onze vrachtwagen en in de loods Vita Nova werd het opgeslagen. Als mensen dit hadden besteld, moesten wij het in juten zakken scheppen. Soms stonden we dit al om 5.00 uur te doen, omdat om 7.00 uur de vrachtwagen kwam om het naar de klanten te brengen. Ze bestelden per ton. Een ton was 20 zakken van 50 kilo per stuk. Dus dat was zwaar werk. Als de zak-

ken leeg waren kregen we die weer retour en dan moesten we ze uitwassen. Dat deden we bij het Sluisje op de Middenweg. Daar spoelde het stromend water de zakken schoon. Over vervuiling zullen we het nu niet hebben!! Daarna zochten we een hek op met prikkeldraad, puntdraad en daar lieten we de zakken op dragen. Dan waaiden ze niet weg. Er waren altijd wel een paar jonge jongens die dit werk wilden doen voor een zakcentje. De kunstmesthandel was vooral in het voorjaar en zomer, als alles weer begon te groeien. De veevoederhandel was vooral in de winter, als de dieren op stal stonden en bijvoeder nodig hadden.

We haalden ook kali en fosfaat op bij de groothandel. Bij Hytema in Alkmaar, dit was wel in zakken.

Uiteindelijk bestelden we in Rotterdam 121018, ASF mengmest, dat bestond uit kalkamonsalpeter, kali en fosfaat ineen. Dat werd met een grote trailer gebracht in zakken. Het nummer twaalf, tien, achttien stond nog in het geheugen gegrift.

Hadden jullie personeel in die tijd?

Wij hadden personeel. 2 personen werkten op kantoor, 2 personen werkten op de maaldierij en we hadden er 2 op de vrachtwagens, met bijrijders. De werktijden konden nogal eens onregelmatig zijn. Dat hing af van de wagons en de lostijden. Heel vaak moest dat 's nachts gebeuren.

Na 1965 veranderde Heerhugowaard, er kwam uitbreiding rond het Centrum, er werd een industrieterrein aangelegd. Wat betekende dit voor jullie en voor jullie bedrijf?

Het werd een moeilijke tijd voor ons. We hebben regelmatig met de gemeente contact gehad over ons bedrijf, over de grond, over de gebouwen en de huizen.

Uiteindelijk, toen de nieuwbouwplannen voor de Basserhof en voor de Middenwaard gemaakt werden, kwamen we in de gelegenheid om met de gemeente tot overeenstemming te komen en konden we de grond aan hen verkopen. Het bedrijf, de kunstmest-en fouragehandel werd aan de Landelijke Groothandel Brokking in IJsselstein verkocht.

Wij konden toen huizen bouwen langs de Middenweg en hebben voor onszelf Middenweg 60 kunnen bouwen.

Dat was in 1979. U was toen 50 jaar oud. Kon u daarna nog aan de slag?

Ik heb daarna tot aan de VUT als keurmeester bij kippenlachterijen door heel Noord-Holland gewerkt. Het was een grote overgang, maar ik heb me goed kunnen aanpassen. Gelukkig maar. Wij hebben aan de oostkant van de Middenweg een huisje voor onszelf laten bouwen.

Middenweg 60 en daar wonen wij nu nog. Tot groot genoegen. We willen niet meer terug naar Zuid-Holland.

Mijn polder

als kind liep ik
met klepperende klompjes
over de klinkerweg
waar in de stille sloot
de reiger kikkers ving
en ik fluitjes maakte
van het riet

de klinkerweg
weg
de stille sloten
bedolven onder
stenen, asfalt
en lawaai
de reiger is gevlogen

er staat
een stad van kansen
waar eens
mijn polder was
en ik speelde

in het kleine
vergeten
stukje polder
waar de stad
geen kansen kreeg
waar in de stille sloot
de reiger kikkers vangt
maak ik weer een fluitje
van het riet

ik ben thuis
weer even kind

©Nel Zuurbier

Rectificatie

1. Op blz. 54 van de vorige Overhaal staat bij de luchtfoto van Bot Bouw dat rechts ringvaart de Oostertocht te zien is. Dat moet zijn de Oostdijk met de ringvaart
2. In het artikel over het koninklijk bezoek aan Heerhugowaard staat dat de auto met de koningin naar het Raadhuisplein reed. Maar dat bestond toen nog niet. Bedoeld wordt dat men naar het raadhuis reed dat toen aan de Middenweg stond.

HEERHUGOWAARDSE GEMEENTELIJKE ARMENZORG TIJDENS DE CRISISJAREN

Petra Aengenheyster

De crisisjaren in Nederland begonnen in 1929 en eindigden officieel in 1939, hoewel sommigen van mening zijn dat de economische depressie tot de 2e Wereldoorlog duurde.

Op zwarte donderdag, 24 oktober 1929 stortte de Amerikaanse beurs volledig in. De situatie in Nederland voor deze crash was al enigszins precair omdat Duitsland de grootste handelspartner van Nederland was geweest. Met het einde van de 1e Wereldoorlog was er in Duitsland geen ruimte meer voor luxegoederen zoals bloemen. En goedkope kolen en agrarische producten werden vaak uit Polen geïmporteerd.

De Nederlandse regering besloot in deze situatie over te gaan tot protectionisme. De export halveerde en de handel kwam vast te zitten. Men wilde de productie van goederen niet verminderen maar de koopkracht liep wel terug. Deze overvloed aan goederen kon dus niet verkocht worden. Omdat er geen vraag meer uit het buitenland kwam moesten bedrijven hun werknemers ontslaan. In 1929 waren er 18.000 werklozen in het land en in 1938 453.300. Voor elke 4 arbeiders was er één die langer dan een jaar werkloos was.

Ook in Heerhugowaard - een gemeente met veel agrariërs, tuinders en neringdoenden - werden de gevolgen van de crisis snel zichtbaar. De armoede werd steeds groter.

De armoedebestrijding van de regering

Werkelozen ontvingen van de regering steun, een financiële toelage dus. Deze steun konden alleen mannen ontvangen; vrouwen en kinderen waren hiervan uitgesloten. Het geld moest voldoende zijn voor de eerste levensbehoeftes zoals huur en voor eenvoudige maaltijden. Er werd geen rekening gehouden met de grootte van het gezin en de algemene gezinssituatie. Ook mocht de steun natuurlijk niet te hoog zijn; anders zou men de luie mensen aanmoedigen om niet te werken.

Om voor deze steun in aanmerking te komen moest men zich een of twee keer per dag bij een stempelloket melden. Met deze stempels kon men bewijzen dat er niet "zwart" bijgeklust werd. Aan het eind van de week - als men alle stempels kon

laten zien - kreeg men een uitkering van de regering. Dit ervoer men als een bijzonder vernederende maatregel. Sommige mannen vroegen daarom ook - ondanks hun zwakke gezondheid geen steun aan en probeerden als mollenvanger, petroleumventer en het werken aan een breimachine het hoofd boven water te houden.

In deze tijd werd ook de werkverschaffing opgezet om de werkelozen iets nuttigs te laten doen. In Heerhugowaard waren de dichtstbijzijnde projecten de bouw van de Wieringerwaard en de landbouw in de Schermer. Dit waren geen echte banen maar zeer zwaar lichamelijk werk tegen een loon van tussen de 6,50 en 8 gulden per week. Bovendien waren de mannen vaak tijden van huis tijdens deze werkverschaffing.

Een bijzonder schrijnend voorbeeld van een wanhopige werknemer werd direct aan de burgemeester van Heerhugowaard gestuurd - bij de regering kon met uiteraard niet aankloppen.

"Burgemeester - het kan toch nooit om van 6 gulden (steun) per week te leven. En nu ik in de Wieringermeer voor 14 dagen een loon van 8 gulden heb, heb ik bijna geen geld om brood in huis te halen. Ook heb ik geen geld om aardappelen en groenten te halen. Ik verricht zwaar werk en moet het met 5 sneetjes brood per dag doen. Daarom vraag ik om meer steun omdat ik een huisgezin van 8 personen heb en niet van 14 gulden voor 14 dagen kan leven".

De gemeente keek naar de directe toedracht van de situatie:

"Op zaterdag is aan deze man 14 gulden uitgekeerd vanwege zijn werk in de Schermer. Maandags en dinsdag heeft hij als werkeloze gestempeld. Woensdag heeft hij ivm met de begrafenis van Prins Hendrik niet gewerkt. Donderdag heeft hij gewerkt en vrijdag en zaterdag was hij bij de dokter. Dus heeft hij in deze week geen loon ontvangen. Toch denkt men om hem in deze week (gezien de gezinssamenstelling) steun te verlenen."

Werkelozen moesten een of twee keer per dag gaan stempelen

Weigerde men werk in de werkverschaffing of kon men het lichamelijk niet meer aan dan viel men automatisch onder de armenzorg.

De laconieke opmerking in de gemeentelijke stukken beveelt aan om bovengenoemde man verder te laten werken in de Wieringermeer.

Tegelijkertijd zat de schoonzoon van deze steuntrekker in Arnhem in de gevangenis en werd aan onze arbeider ook nog gevraagd om te helpen met het onderhoud van zijn dochter met 6 kinderen. Aan haar werden per week van het Rooms Katholieke Armbestuur 2 gulden uitgekeerd en 4 gulden van het Burgerlijke Armbestuur. Meer was niet mogelijk vanwege de vele en grote uitgaven aan armen van de gemeente.

Verdere maatregelen waren o.a. het fiets-

plaatje. Met zo'n plaatje met een gaatje erin hoefde men geen fietsbelasting te betalen. Iedereen kon dan natuurlijk zien dat men werkeloos was en bij de werkverschaffing zat.

Ondanks de steun probeerden mensen van alles om aan geld te komen zoals het verkopen van eieren op straat, bloemen uit eigen teelt en het beroep van de rondtrekkende venter.

Particuliere en kerkelijke hulp

De particuliere hulp aan werkelozen gebeurde op basis van liefdadigheid. Dit zijn b.v. hofjes en financiële hulp voor de verblijven van oude van dagen. Bij deze zorg waren hoofdzakelijk het Leger des Heils, de Odd Fellows en de vrijmetselarij betrokken. Uiteraard waren er ook nog andere, persoonlijke initiatieven. Men deelde soep en kleding uit aan de werkelozen. Deze kleren waren meestal versleten en duidelijk herkenbaar als afdankertjes. Sokken met rode randjes, schoenen met gaatjes, ondergoed met een stempel. Het zwaartepunt van de zorg lag bij de kerken. Die hadden hun eigen armenbestuur, weeshuizen, gasthuizen en instellingen voor ouden van dagen. Juist rooms-katholieke orden en congregaties werden actief. Ook de katholieke Vincentiusvereniging en de diaconessen probeerden te helpen. Maar zelfs aan de hulp van deze organisaties kwam uiteindelijk een eind

vanwege geldgebrek. Ook de kerk zorgde voor het uitdelen van kleding, voedsel, het betalen van brandstof, betalen van huur, regelen van medische verzorging en het onderwijs voor kinderen.

Een aanvraag aan de gemeente Heerhugowaard van de diaconessen van Alkmaar laat weten dat een oudere dame (tot nu toe onder de hoede van de diaconessen) wellicht familie in Heerhugowaard zou hebben die in staat zouden zijn om in haar onderhoud te voorzien. Deze dame werd uiteindelijk geplaatst in het bejaarden- armenhuis van Heerhugowaard. Een ander alternatief was om hulp te zoeken in de familie- en/of kennissenkring. Ook door illegaal bedelen kon men misschien ontkomen aan het armenhuis. Juist op het gebied van de gemeentelijke armen-

zorg moest men namelijk aan strenge morele eisen voldoen.

Armenzorg van de gemeente Heerhugowaard

Het eerste aanspreekpunt van armen was de Commissaris van de Koningin in Noord-Holland. Er bestond een regelmatige correspondentie tussen de ambtenaren van de Commissaris en het gemeentelijke bestuur van Heerhugowaard. Zij zorgden voor de steun en de tewerkstelling. Het gemeentelijke armenbestuur zorgde alleen maar bij volstrekte onvermijdelijkheid voor hulp en daar waar de kerken niet meer konden helpen. Ook bestond er een crisis comité dat geheel uit vrouwen bestond.

In de gemeente Heerhugowaard werd er jaarlijks aan het Rijk gevraagd om een toelage van 1000 gulden voor de armenzorg. Dit werd ook toegestaan.

Er werd bv. op aanvraag van de Commissaris van de Koningin verzocht om een lid van de gemeente te ondersteunen. Het antwoord van de gemeente was dat de bedoelde op een kleine afstand van het gemeentehuis woonde. Hij had dus zelf kunnen langskomen. Zijn situatie werd niet beter of slechter geacht dan die van vele werkloze arbeiders.

Afgezien daarvan woonde hij met een vrouw (dus niet zijn echtgenote) samen en men vond dat zij ongemakkelijke mensen waren. Misschien voldeden zij daarom niet aan de morele voorwaarden van het armenbestuur. Geadviseerd werd dat - als er een geldelijk cadeau van Hare Majesteit versprekt zou worden - dit door het paar niet geweigerd zal worden maar de gemeente was niet van plan om hen verder te helpen. Toch zijn er telkens weer terugkomende posten voor hulp van 3 gulden (de helft van de wekelijkse steun) om mensen te helpen.

Bij ziekte of ongeval wende men zich met de meest noodzakelijke aanvragen aan de gemeente: kan na een zweefvliegtuigongeluk geholpen worden omdat men geen salaris kan ontvangen en kan de gemeente zorgen voor de hoogtezon van een dochter? Nee, helaas is het antwoord. Een burger die ook een ongeval had en met 8 kinderen en geen werk behoorlijk in de schulden zat werd te werk gesteld bij een agrarisch bedrijf om bonen en sla te plukken. Als er schulden waren gemaakt bij de huis-

arts en het ziekenhuis en de rekeningen werden aan de gemeente doorgestuurd werden deze gevallen eerst beoordeeld maar meestal werd er wel voor betaald. Men verplichte deze burger wel om het bedrag terug te betalen als het mogelijk was. In eerste instantie probeerde de overheid eerst of familieleden in staat waren hun ouders of hun kinderen financieel te steunen. Mocht dat niet het geval zijn werd vaak een beroep gedaan op de gemeente waarin men geboren was.

Er kwam zelfs een aanvraag voor onderhoud voor een zoon in het buitenland binnemen. Men had uitgerekend dat hulp van 70 cent per dag voldoende zou zijn. Het antwoord was dat de vader weliswaar een boerderij had die hij aan zijn andere zoons verhuurd had. Maar door de slechte tijden in de landbouw konden zij de huur niet betalen en er zat een hoge hypotheek op de boerderij. De 70 cent werd dus niet betaald.

En toch was het beleid van de gemeente niet altijd even helder. Men hielp niet omdat een bloemkooloogst mislukt was. Een oproep van de Land- en Tuinbouworganisatie om arme tuinders met een groot gezin structureel te ondersteunen werd afgewezen. Men was wel bereid om de individuele gevallen te bekijken en met 6 gulden per week te helpen.

Kon de ene venter van groenten 30 gulden voorschot krijgen werd een ander verzoek om handelsgeld afgewezen want als men een iemand steunde kon men de volgende week iedere venter in Heerhugowaard op de stoep van de gemeente verwachten.

Voor de schrijnendste gevallen van armoede had de gemeente een ambtenaar in dienst die situaties bij de families thuis zelf ging beoordelen. Op zijn aanbevelingen kon de gemeente steun verlenen maar de ambtenaar handelde in echte noodsituaties vaak spontaan door bv. de maandelijkse huur van inwoners meteen te betalen als men dreigde uit het huis gezet te worden. Anders zou de enige oplossing het armenhuis geweest zijn. Dit probeerde men natuurlijk te vermijden. Er zijn in de gemeentelijke stukken geen gevallen te vinden dat iemand naar het armenhuis gestuurd werd.

Toch was deze ambtenaar ook aan bepaalde regels gebonden. Een verzoek om een plaats in het oude van dagenhuis werd afgewezen. De persoon in kwestie had

weliswaar al een echtscheiding aangevraagd maar er was nog geen uitspraak. In zo'n geval werd men als nog gehuwd beschouwd en moest men de financiële situatie met de (nog) partner zelf regelen. Toch werd het oude van dagenhuis wel als een oplossing gezien. De gemeente Ursem klaagde dat een burger uit Heerhugowaard daar een klein bedrijfje had gekocht maar kon hiermee niet in zijn levensonderhoud voorzien. Bovendien verklaarde hij niet meer in staat zijn om te werken. De gemeente Heerhugowaard wenste aan deze situatie "een einde te maken" door hem in het tehuis te plaatsen. Ook een bejaarde weduwe werd in het oude van dagenhuis geplaatst omdat ze de artsrekening niet meer kon betalen. De gemeente Sijbekarspel liet het armbestuur in Heerhugowaard weten dat de weduwe in geen tijden meer de polderbelasting had betaald. Men stuurde een deurwaarder naar haar toe om het geld te innen maar er viel bij haar niets te halen. Sijbekarspel had al haar artsrekeningen betaald en haar 10 gulden per week verstrekt. Volgens hen was nu de gemeente Heerhugowaard aan zet. De vrouwelijke leden van het crisis comité moesten de situatie beoordelen en vonden het de meest verstandige oplossing om haar uit het huis te halen.

Het was dus een zware tijd voor mens en beambten. Om privacyredenen werden bij dit ietwat gevoelige onderwerp geen namen genoemd.

Bronnen:

*Canon van de Nederlandse geschiedenis
NL-AMRAA-40.11.253/254*

IN GESPREK MET DIRK STUURMAN.

Gerard H.J.Laan

Het is 17 februari 2017 en na een kort ritje op mijn fiets sta ik voor een klein dwars geplaatst huisje aan de stationsweg, nr 48 in Heerhugowaard.

Hier moet het zijn, hier woont dus Dirk Stuurman 96 jaar oud en nog "op zich zelf" zoals dat wel wordt gezegd. Ik vermoed dat hij de oudste zelfstandig wonende inwoner van Heerhugowaard is.

Het huisje wordt duidelijk onder handen genomen, het dak is klaar, het metselwerk moet nog gevoegd worden, delen van het houtwerk moeten nog vervangen en er zitten allemaal nieuwe kozijnen in en dan de tuin, ja, eh die tuin! Zo af en toe wordt er aan gewerkt door zoon Lou Stuurman.

Ik word, na het aanbellen, binnegenodigd door een oudere man, wel fors van postuur en wat de eerste indruk en de spraak aangaat een echte dorpsbewoner van Heerhugowaard. Eenmaal binnen is het behaaglijk warm en blijkt er nog iemand aanwezig, zoon Lou Stuurman. Hij houdt een oogje in 't zeil bij zijn vader als mantelzorger.

"Wat wil je eigenlijk allemaal weten" is de eerste vraag die Dirk stelt, hij zit in een grote stoel en houdt zijn hand als een toeter om zijn oor. "Je moete wel hard prate hoor, ik ben een beetje doof en m'n apparaatjes (batterijen) benne op". Dan valt zoon Lou in, "ja, je bent hier zomaar binnen komen vallen maar waar gaat het eigenlijk om?" Het begint een beetje ongeorganiseerd maar ik leg uit dat het een vraaggesprek is voor "de Overhaal" het jaarblad van de Stichting Historisch Heerhugowaard.

De eerste vraag herhaalt zich, "wilt u de oude namen van de straten, de winkels of van mensen die er toen woonden weten"? Allereerst wil ik het een en ander weten van Dirk Stuurman zelf, waar komt uw familie eigenlijk vandaan? "Ik ben geboren in 1920 in St.Maarten bij Schagen. Het huisje staat er nog en wordt keurig netjes onderhouden".

Het huisje,
Stationsweg 48

Dirk Stuurman de 96 jaar oude
Heerhugowaarder!

In 1920 waren ze dit huis, het huisje waar hij nu woont, aan het bouwen, de eigenaar heette Cor Leegwater. Cor is oud geworden, over de honderd en woonde hiernaast aan de Stationsstraat. Hij rookte de hele dag van die grote sigaren. Hier meer aan de overkant was er een die rookte nooit, hij zei "dat is zo slecht, dan ga je tien jaar eerder dood" Die man die grote sigaren rookte die werd honderd, die man die aan de overkant woonde en die nooit rookte die werd effies vier,- vijf en zeventig. Maar ja, daar komme je niet voor natuurlijk, je komt voor dingen van het oude Heerhugowaard.

Weer komt die eerste vraag als thema bovendien, "wat wil je weten?" Ik vraag Dirk, hoe was het hier in Heerhugowaard zo rond de dertiger jaren? Deze weg, begint Dirk wijzend op de Stationsweg, heette de Basserweg, het aldereerst was het de Broekerweg, want hij ging in de richting van Broek op Langedijk. Zo heb ik het gehoord want zelf heb ik dat niet meegeemaakt. Nu heet hij de Stationsweg en dat zal wel zo blijven want hij loopt in de richting van het station.

De Middenweg (eerst Middelweg), dat waren allemaal straatstenen, er waren geen paden langs, geen fietspaden of wat dan ook. Aan weerskanten van de weg was er een sloot, bij elke boerderij of woonhuis een bruggetje over die sloot, verteld Dirk.

Zo weet ik van heel veel winkels hier in Heerhugowaard zegt Dirk.

De Katholieke kerk aan 't Noord-end die is gebouwd toen mijn moeder er nog op school liep. Die school stond net voorbij de Donkereweg aan de andere kant, dat was een Katholieke school. Toen ging alles nog door mekaar, Katholiek en niet Katholiek het maakte niet uit, dat was rond 1890.

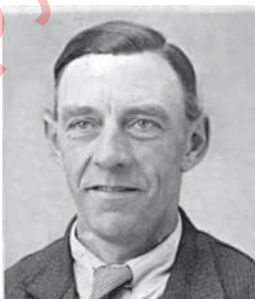
Dirk vertelt, "ja, van de negentig naar de honderd dat is tien jaar, dat is tien keer driehonderdvijfenzestig dagen en die tien jaar zijn veel moeilijker dan alle jaren er vooraf".

Hij gaat weer verder met; "Die winkel van Breed, dat was een galanteriewinkel, hij is even voorbij de kerk, daar was ook een sloot met een bruggetje erover daar stond ook een winkeltje waar je allerhande snottertjes kon kopen als bellenblaaspijpjes,

De grootouders van Dirk: Dirk Stuurman en zijn vrouw Fijtje Otto.

Daaronder zijn ouders: Louwrens Stuurman en Trijntje Kroon

van die vuurdingetjes en noem maar op. Potten en pannen ook wel hoor. Ik vraag hem wat hij bedoeld met vuurdingetjes. Dat was een speeltje waar je dan een henneltje heen en weer trok en dan kwamen er allemaal vonkjes uit, die kon je op de kermis ook krijgen weet je wel? Die winkelier Japie Smit, zat waar nu Breed zit aan de Middenweg. Ik ben hier in Heerhugowaard komen wonen toen ik nog geen drie jaar was, toen woonde die Japie Smit er al. Mijn vader heet Lourens Stuurman (1894-1968), mijn moeder is Trijntje Kroon (1895-1987) zij is geboren in Heerhugowaard. Dirk is de oudste zoon, naast Dirk zijn er nog twee dochters; Antje (Annie) en Sophie (Fie).

Zoon Lou valt in en geeft zijn vader aan; "Pa, je moet eens vertellen van waar je gewoond hebt, de geschiedenis van de boerderij." We woonden aan de Kerkweg 18 in Heerhugowaard-Noord, eerder woonde mijn vader hier in Heerhugowaard over de spoorbaan aan de linkerkant er was daar een café, dat hoorde bij de melkfabriek Excelsior verteld hij vervolgens. Daarnaast stond de boerderij "Jachtlust".

Daar op dat terrein van de melkfabriek reden ze met paard en wagens af en aan. Zelf heb ik ook op een melkfabriek gewerkt hoor, dat was in Ursem.

Hier in en rond Heerhugowaard waren verschillende melkfabrieken, aan de Stationsweg was een melkfabriek, net voorbij de Rustenburgerweg had je er ook een "de Vita Nova." Die fabrieken waren al weg voordat wij hier kwamen wonen in Heerhugowaard. Er was er nog een aan de Kerkweg, de namen zijn me ontschoten. Die aan de Kerkweg is al in 1916 opgeheven. Dat waren allemaal van die "verenigde boeren dagfabrieken" Wat ze dus nu coöperatieve zuivelfabrieken noemen. Van de melk werd meest kaas gemaakt, je had nog geen flessenmelk laat staan pakken met melk erin.

Dirk dwaalt een beetje af zo nu en dan, hij vraagt "hoe kwam u op het idee om mij te bellen?"

Ik vertel hem dat een van de leden van de Stichting Historisch Heerhugowaard mij op het spoor heeft gezet.

Wij woonden op "Jachtrust" dat was over de spoorbaan daar had je eerst een café, dat is al jaren geen café meer, er heeft inmiddels al van alles in gezeten, een bloemen-

De kapitale Boerenplaats, genaamd „Jachtlust”,

te Heerhugowaard aan den Middenweg, bestaande uit: Boerenwoning met twee schuren, grooten ierkelder, vijzelberg, boomgaard, erf, en diverse perceelen zeer vruchtbaar weiland en bouwland aldaar en aan den Molenweg, tezamen groot **28 Hectaren, 55 Aren, 30 Centiaren.** Verhuurd aan den heer L. STUURMAN Dz. te Heerhugowaard.

Aanvaarding het land 25 December 1928 en de boerenwoning 1 Mei 1929.

Lasten van 1 Januari 1929 af. Behoorende tot de nalatenschap van Mejuffrouw Wed. J. NIEUWLAND te Schoorl.

Meerdere inlichtingen ten kantore van den notaris, alwaar intijds kaartjes verkrijgbaar zullen zijn.

winkeltje enz. Daarnaast stond een grote boerenstolp, daar woonde mijn vader, die huurde hij van de weduwe Nieuwland. Mijn vader is er uitgekocht, er zat nog een jaar of drie, vier huur op.

Dat was een soort woonverzekering, ze konden dan niet zeggen je moet eruit. De weduwe Nieuwland was toen overleden en die familie wilde de boerderij vrij van huur hebben.

Vader is toen met het gezin in Veenhuizen op de Kerkweg nr 18, beland. Vader had 20, 25 koeien, hij was een veeboer. Dat was toen ik ongeveer negen jaar was, ik heb hier nog een foto hangen van die boerderij in Veenhuizen met de hele familie erop.

De boerderij aan de Kerkweg 17, in Veenhuizen

Ik heb van alles gedaan als werk in mijn leven, in een zuivelfabriek heb ik gewerkt, in een zuurkoolfabriek, bij Bruijnzeel, Pelter Hooijkaas (slakkenstort) en de Hoogovens IJmuiden.

Ik heb natuurlijk ook jaren bij mijn vader thuis gewerkt, dat was gewoon toen ik jong was.

De Molenweg noemden ze vroeger de "Voddenweg" aan de huidige Molenweg heb je na een paar honderd meter een uitsparing, die ruimte wordt nu gebruikt door de gemeente als opslag.

Maar in die jaren, ik was toen nog geen negen jaar, kwamen er van die Speulwagens, woonwagens noemden ze die. Ze zetten dan een stuk of wat van die wagens daar neer. Alles wat ze niet meer nodig hadden dat werd door het raam gegooid naar buiten toe. Vandaar de Voddenweg. Je zag ze hier veel die kermiswagens, van die ronde huifkarren die voor en achter een eindje uitstaken.

Even verder voorbij de Molenweg was er aan de linkerkant een bos, dat heette "het Bos van Wonder" daar was ook zo'n breed stuk en kwamen dan ook van die wagens te staan. Ze zochten altijd naar een plek waar ze konden staan, ze konden natuurlijk niet op de weg blijven staan. Ze bleven soms drie, vier dagen staan en gingen dan weer verderop met een hele bos kinderen in die wagens.

Er reden nog geen auto's hoor, alleen paard en wagens. Ik herinner me dat ik nog op

school ging en er een vliegtuig over kwam, dat was natuurlijk sensatie. Mijn vader is overleden toen hij zes en zeventig jaar oud was, mijn opa was twee en negentig.

De Donkereweg, de Hasselaarsweg, de Paardeboslaan die ligt even voorbij de Donkereweg, daar ligt dus een pad met de naam Paardeboslaan. Nog verder ligt de Harlingerstraat, dat was vroeger gewoon een fietspadje. Maar al die wegen, zijwegen dat waren allemaal grindwegen in de middend was er dan zo'n padje van ongeveer vijftig centimeter verhard en dat noemden we dan het paardepadje. Langs alle wegen lag aan weerszijde een sloot. De Middenweg had dat dus ook, van end tot end, sloten en bomen ernaast. Dat waren populierenbomen en die zijn in de oorlog allemaal tegen de vlakte gegaan, voor brandhout.

Er was toen geen brandstof meer, we hadden toen helemaal niks, niks en niks meer. Het mocht niet maar ze zijn evenzogoed weggehaald. Hier waren ook allemaal bomen zegt Dirk wijzend naar buiten maar er waren ook aan weerskanten sloten hoor. Toen wij hier kwamen wonen was er over de sloot een bruggetje van hout. We hadden geen waterleiding, iedereen had een waterbak waarin het regenwater werd opgevangen, daar werd alles mee gedaan, koffie en thee zetten en eten in koken. Als het niet helemaal schoon was dan namen ze een zinken emmer met een linnen doek

en dan zuiverden ze het water op die manier.

Toen we in Veenhuizen kwamen wonen in 1929 was er nog niet eens een waterleiding. Elektriciteit werd aangevoerd via draden en van die potten (Isolatoren) aan houten palen.

De lampen waren toen van die grote ballen met koolstof gloeidraden. Die gaven niet meer als vijf en twintig kaarsen licht! Verwarmen in de winter deden we met een potkachel, daar stookte je dan hout in en turven en soms wat van die eierenkolen of briketten. Mijn moeder stookte hoofdzakelijk met hout. Het hout kwam van de bomen van het erf en anders werd de brandstof gekocht. Wij hebben nooit in de kou gezeten hoor zegt Dirk. Wij hadden van die hele dikke bomen op het erf en dan werd er wel gezegd "die boer heeft de kolnmijn op het erf staan"

Dan de winkels, zo had je Petrus Smit, die had een winkel in zijn boerderij aan de Middenweg. Die boerderij ging in de brand, toen is er een nieuwe winkel voor gezet die staat er nog. Er is geen winkel meer in maar het huis staat er nog. Het staat even voorbij de Katholieke kerk aan de linkerkant van de Middenweg. Heerhugowaard had veel broodbakkers, hier aan de Stationsweg, dan bakker Nieuwboer en bakker Ruiten aan de Stationsweg en je zal het niet geloven maar ik zal je vertellen, mijn moeder snijdt een brood door en wat denk je dat ze daar in vond? Rattenkeutels, maar ze moest wel weer kopen bij die bakker want er was niks anders? Toen is ze zelf brood gaan bakken, onze buurman was bakker en die wou ze niet voorbij lopen en dan kocht ze dat brood voor de hond!

De kerk in de Noord, nu honderd jaar geleden dat die gebouwd werd, mijn moeder zat daar op die katholieke school. Al het materiaal voor die kerk is met paard en wagen aangevoerd.

Dat kwam toen aan in de ringsloot bij "de Lange Balk". Auto's waren er nog niet, zo had mijn vader een dressuurkar (een wagentje op twee wielen met een vloertje ertussen met aan de zijkanten zitplaatsen, ze waren over het algemeen gelijkt), voor als hij ergens naar toe moest. Voor het werk had hij een boerenwagen, we hadden een paard een ket! een Russische ket, als je Ho zei dan gebeurde er niets, als

je juh zei dan ging hij lopen en met rrrrr stopte hij.

Piet Kieft, dat was een paardenhandelaar, die kocht dan die paarden op uit Rusland, die zullen hier wel met de trein heen gekomen zijn, ik was toen een jaar of vijftien.

Ik vraag Dirk hoe hij zijn vrouw heeft ontmoet, "ik zal het je precies vertellen" zegt Dirk; de aldereerste keer kwam ik haar tegen in de Berkmeer, ik was alleen en ging naar een kermis toe in Wervershoof, het gebeurde ook wel dat ik zo maar een stuk fietsen ging, en ik zie daar een vrouw op de weg een heel stuk voor me en ik rij er zo voorbij, hoor ik "meneer, heeft u een pomp bij u" ze had een lekke band. Ik was toen zo'n drie en dertig jaar oud. Ik heb de band opgepompt, zij moest naar Hensbroek en ik ben mee gefietst. Toen we aankwamen zei ze "nou heb je wel een bakkie koffie verdiend denk?" Dat ik zeg, ik heb anders heel andere plannen, nee eerst koffie drinken zegt ze. En van dat af, begrijp je, is het zo verder gegaan.

Mijn jongste zuster is geëmigreerd naar Australië, haar man kwam uit Hoogwoud. Hij heette Joop Leeuwerik. Mijn andere zus is getrouwd met ene Cor Meerhof. En nu ben ik nog de enige die over is.

Mijn vader kocht een fiets bij Henk Koopman de smid, hij woonde een klein

stukkie voorbij de Molenweg. Er tegenover woonde nog een smid Jaap de Goede, de smederij staat er niet meer. Dat waren twee smederijen tegenover elkaar maar er waren meerdere smederijen in Heerhugowaard hoor hier aan de Stationsweg ook nog een.

Ik vraag of hij wel een te vissen vangen ging, met de hengel zegt hij? ja hoor wel eens maar niet vaak hoor. Ik weet wel dat ze met vis langs de deur kwamen, haring zoute en zure, bokking en makreel dat was allemaal spotgoedkoop, armeluuvoedsel zeg maar. We liepen toen wel allemaal op klompen en nog steeds hoor.

Ik vraag hem wat hij weet van de arbeiders uit het oosten van het land en uit Duitsland.

Nou, zegt Dirk, dat is van voor mijn tijd, ik weet dat ze al van die maaimachines door paarden voortgetrokken hadden. De poepen die uit Duitsland kwamen dat waren de zeismaaiers, die trokken van boer naar boer vaak in een groep. Je had wel van die kassiesventers, marskramers. Die kwamen bij alle huizen langs, dan deden ze die kist open en dan zat er elastiek, band, kamferballen naalden en spelden en al zulke ruttelle tuttele als kammetjes. Ze hadden een houten kist die kon je open slaan en aan weerskanten hadden ze de spullen staan. Die kist werd met leren ban-

Het gezin van Louwrens Stuurman en Trijntje Kroon, vlnr.: vader Louwrens, Antje, Fie, Dirk en moeder Trijntje

Dirk en zijn vrouw Geertje Dieuwertje Leegwater. Ze hebben 2 kinderen, zoon Lou en dochter Wilma.

den op de rug gedragen. Ik weet er een die heette Klaas Schuit, die kwam altijd bij mijn moeder langs. Er waren ook melkventers die bij de deur langskwamen, dan hadden ze een melkbus met een grote metalen litermaatbeker met zo'n haak of een kraantje onderaan de bus, dan konden ze zo tappen.

Op de vraag naar kruideniers in Heerhugowaard krijg ik antwoord, er waren veel van die kleine kruidenierswinkeltjes, dan kon je wat kopen zo over de toonbank. Sigaretten of sigaren, sigaretten kostten per pakje van 20 zo'n 15 cent de duurdere als NorthState waren 25 cent. Shag, Ibis shag, een lichte shag kostte 10 cent, daar zaten wel 50 à 60 sigaretten in! Als ik om de zoveel maanden naar de kapper ging kostte dat knippen 5 cent. Spekkem aan de Stationsweg op het dorp, Doodeman in de Noord, Siemen Vis aan de Kerkweg, dat waren zo de kappers in Heerhugowaard. Ze knipten met de schaar en de handtondeuse. Het was thuis krap met het geld, er werd zuinig mee omgesprongen, het was niet van geef maar uit. De vrouw van Siemen Vis heette Geertje Pijs, haar broer Tom Pijs woonde op de Stationsweg, hij was melkrijder voor hem was dat Piet Hittema, na Siemen werd dat Cor Kerkmeer, het was zwaar werk, de melkbussen met 40 liter melk werden met de hand zo op de platte kar getild, dat was zo'n 55 kilo met de hand op de knie en op de kar! Per boerderij hadden ze ongeveer 10 tot 15 bussen staan.

Petrus Blauw, had twee boerderijen. Een hier aan de Middenweg en een in de Berkmeer die verhuurde hij als zijnde herenboer.

Dirk zegt, vergeet niet dat ik van mijn vierde tot mijn negende jaar hier in de Waard heb gewoond alles wat ik daarvan vertel, heb ik al die tijd onthouden! Wij gingen af en toe zondags wel naar de Nederlands Hervormde kerk, hier in Heerhugowaard in de Protestantse kerk heb ik voor het eerst van mijn leven een kerstboom gezien, een hele grote kerstboom vol met kaarsen langs die kaarsen zat een lont die werd aangestoken en die vlam stak dan alle kaarsen aan, ja zegt hij zo ging dat toen. Ik vond dat prachtig, dat die kaarsen zo aangingen met zo'n draadje. Het ging zo door de hele boom heen!

Er woonden toen niet zo veel mensen hier in Heerhugowaard misschien 600 mensen, het waren wel allemaal grote gezinnen 8 á 10 kinderen was algemeen.

Straatverlichting was er wel maar... zo'n lampje gaf praktisch geen licht. De draden voor de elektriciteit ging niet door de grond maar van houten paal naar paal. Auto's waren er niet af nauwelijks, als je van heel noord Heerhugowaard naar Alkmaar over de Middenweg fietste, dan kwam je misschien een of twee auto's tegen en die waren dan van de huisarts of de burgemeester! Ik weet dat Dokter Spiering hier in Heerhugowaard een autootje had dat was zo'n sigaar model, instappen en wegrijden!

Dirk Stuurman op zijn praatstoel

Dokter Spiering zat in een huis waar nu nog een huisarts in zit voorheen dokter Twisk.

Op negenjarige leeftijd ben ik met mijn vingers tussen een hekelmachine terecht gekomen en moest naar de dokter, dat was dr. Spiering. Dat is toen goed afkomen, ik had nog van die dunne vingertjes dat het kon geen last. Ik heb er nog een kromme vinger daarvan overgehouden.

Er waren hier twee politieagenten, Bleijendaal en Visser en dan had je nog stille politie.

Bleijendaal woonde aan de linkerkant van het oude stadhuis met die trapgevel, er tegenover stond het armenhuis van de gemeente. Als je helemaal niets meer had kon je daarheen en kon je er de laatste dagen van je leven slijten. Je was dan aangevoerd op de giften van de dorpsbewoners. Er waren geen bejaardenhuizen, nee, armenhuizen daar kon je heen als je oud en op was. Soms trokken de ouders bij de kinderen in, er waren vaak toch genoeg kinderen!

En zo gaan we verder, ik vraag aan Dirk waren er in die tijd (\pm 1930) ook slagers in het dorp?

Ja zeker zegt hij, wij hadden een slager op de Langerijs in Veenhuizen die heette Klaas Zeeman, voordat hij er zat was er een die heette Ott eigenlijk was het een krenghslager hoor, het zieke en dode vee werd daar geslacht en gekeurd. Als er een rond stempel op kwam was het goedgekeurd voor consumptie, een driehoekig stempel was voor het afgekeurde vlees. Er zat er ook een bijna aan het end van de Van Veenweg hier in Heerhugowaard maar ook nog een in Oude Niedorp.

Dirk is, zoals ik wel vaker zie bij oudere generaties, geïnteresseerd in de historie van het dorp en de geschiedenis. Hij heeft dan ook verschillende boeken over oud Heerhugowaard en oud Veenhuizen. De oude foto's zijn bij zoon Lou terecht gekomen, dus daar moet ik zijn voor de mooie plaatjes.

De naam Stuurman was volgens mijn vader eerst Steurman, het graf van mijn opa is er nog en ligt in Zuid-Scharwoude, van mijn vader ligt dat hier in Heerhugowaard. Van mijn vrouwskant is het graf er ook

nog, die heette Leegwater. Het graf ligt in Hensbroek/Obdam. Lou, de zoon van Dirk zegt ja, daar ligt ook nog een opa van mijn opa. overleden/begraven 1901, dat was een Leegwater. Waar de opa van mijn moeder ligt is ons niet bekend.

Dirk neemt het weer over en vraagt; "Weet je waar de spreuk; Het hemelvuur sloeg mij te neer, door rappe hand verrees ik weer, staat?" Nou, zegt Dirk, dat staat aan de Molenweg bijna aan het end. Ik zal je wat vertellen, het staat er wel op maar het had niet eens ge-onweerd!

Het suggereert dat de boerderij is afgebrand door een bliksem inslag maar dat is dus niet waar! De zoon van die boer, Leegwater, dat was familie van mijn schoonvader, komt een keer bij mijn vader, het was een hele oude boerderij. Mijn vader zegt tegen dat jong, jullie hebben er een mooie boerderij voor terug gekregen, zegt dat jong, van een mooie boerderij kan je niet eten! Evert Schoen was toen de boer op die hoeve. Zijn broer woonde hier even over het spoor in het café.

Het oude stadhuisje, ja dat heb ik nog goed gekend hoor, dat is gebouwd in 1915. Ik dacht dat het zo rond 1965 is gesloopt. Er tegenover stond het armenhuis, aan de Raadhuisstraat.

Toen Heerhugowaard ging groeien werden er noodwinkels gebouwd in de Raadhuisstraat een stuk of 3 à 4. Dat was zo 1968 tot 1974. Die noodwinkels verhuisden later naar Centrumwaard, waar nu de supermarkt zit was toen het "nieuwe stadhuis" met een klokkentoren.

Heb je wel eens gehoord van café de "Koffiemolen" of van de "Hengstman" die waren er ook nog in Heerhugowaard.

Ik zeg tegen Dirk, ik vind het nogal wat, als je 96 jaar oud bent en je woont nog steeds op jezelf, ja, ja zegt Dirk. Maar ik wordt wel in de gaten gehouden hoor, ik ben natuurlijk een man van de dag! Wil je koffie vraagt Dirk, nou graag zeg ik en Dirk neemt zijn dagelijkse medicinale jonkie.

Ik raak in gesprek met zoon Lou en als ik even later naar Dirk kijk zit hij te slapen, het was toch wel een vermoeiend gesprek voor hem.

LOFZANG OP DE WATERMOLEN

Drs. Dorien Partiman-Stet, historica

Al in de 16de eeuw werden stukken land ingepolderd. De Achtermeer (Alkmaar) als eerste in 1533. Heel bijzonder als je er bij stil staat. De mens bedwong het water. Water dat eeuwenlang land verslond, levens nam, waartegen men streed, maar waarvan men niet kon winnen.

Plotseling bleek men met nieuwe ideeën land te kunnen "creëren"! Vele meren werd drooggelegd. Soms vinden we de benamingen van deze oude meren terug in die van huidige woonwijken, als Daalmeer, Bergermeer, Kooimeer, Bijlmermeer, Watergraafsmeer. De eerste polders waren nog klein, maar naar gelang men meer ervaring opdeed, werden de polders groter. Na het succes van de Beemster, uitgestrekt en zeer vruchtbaar land (dat zie je nu nog terug aan de enorme boerderijen en landhuizen), werd het ook tijd om de Grote Waert, of Zuyderwaert droog te leggen. We zijn dan beland in de twintiger jaren van de 17e eeuw.

Wat altijd aan een bedijking, het graven van een ringvaart, en dergelijke zaken vooraf ging, waren een aantal essentiële zaken. Zo had je personen nodig die de drooglegging konden en wilden financieren. Verder moesten er vergunningen worden aangevraagd bij de Staten van Holland.

Deze vergunningen werden in die dagen octrooien en ordonnantiën genoemd.

De diverse octrooien en ordonnantiën die werden verleend ten behoeve van de drooglegging van De

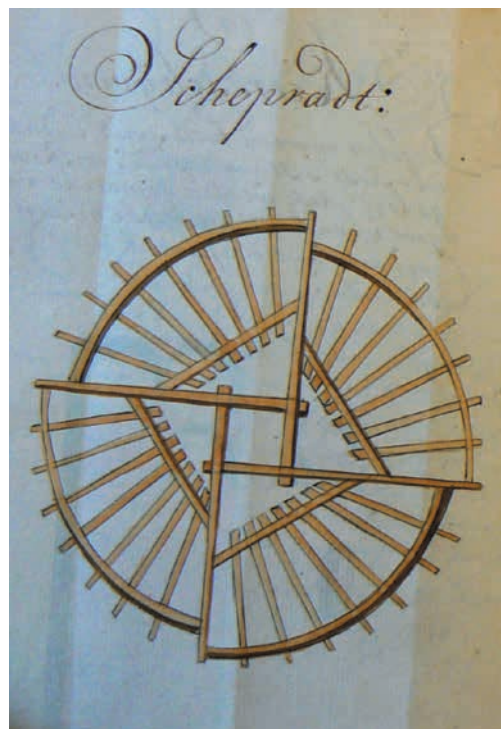
Grote Waert zijn verzameld in een prachtig boekje, met als titel:

"Octroye, beroerende de bedijckinghe van de Wieringer-Waert, gelegen in Noort-Hollant, inhoudende de vrijdommen ende conditien daer op de selve Waerdt by den Groot mog. Ed. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, op den vien Septembris 1597 uytgegeven is, omme te bedijcken, tot lant te maken ende in vrijen eygendom eeuwichlijck ende erfelijck voor den Dijkers te behouden".

Het is uitgegeven te Alkmaar in het jaar 1630 door Jacob de Meester.

De titel is misleidend, want het boekje bevat ook de octrooien van de Schermer (1635) en de Heerhugowaard (1631) én tekeningen van molens en onderdelen van molens. De tekeningen zijn prachtig en haarscherp. Elk onderdeel is zeer gedetailleerd weergegeven. De liefde voor de molen, in dit tijd een technologische innovatie, spreekt uit de tekeningen. Deze liefde voor de watermolen is ook nog eens dichtelijk verwoord in het gedicht "Lof van een Water Molen".

In de polder Heerhugowaard stonden op een gegeven moment bijna 50 molens om het waterpeil laag te houden. De watermolen was overal aanwezig én van levensbelang. Hoe belangrijk, dat kunt u zelf lezen in het gedicht, een lofzang op de watermolen.

LOF VAN EEN WATERMOLEN

Een molen is een seldsaem dingh,
in Polders past hij sonderlingh,
maer tot Cieraet, voor prael of pragt
soo wert hij niet met al geagt
dus dient wel op het stuck gelet
waer dat een Molen wert geset.

Als hij met kennis wert geplant,
is hij den fleur van 't Vaderlant,
schickt al sijn werck op steeck en maet
soo dat hij na proportie gaet:
dan schaft hij spijs voor Mensch en Vee
ick noem hem Salus Patria.

Hij drijft het gras en klaver uijt.
Hij maect dat al 't geboomte spruijt.
Hij schaft ons honich ende was.
Hij vordert al het veltgewas.
Hij schaft ons melck, hij schaft ons broot.
Hij schaft ons kruiden voor de doot.

Int eijnd voorsiet hij al dat leeft
en 't geen een Mensch van nooden heeft.

Toelichting:

seldsaem: *ongewoon*

sonderlingh: *belangrijk, gewichtig én bijzonder*

wert niet met al geagt: *niet alleen bedoeld als*

het stuck: *de plek*

wert geplant: *werd neergezet*

den fleur: *de bloem*

op steeck en maet: *exact gemeten*

na proportie: *gelijkmatig*

schaft: *verschaft*

Salus Patria: *Heil van het vaderland*

drijft .. uit: *laat groeien*

vordert: *bevordert (doet groeien)*

kruiden voor de doot: *om de dood te verzachten*

in 't eijnd: *uiteindelijk*

van nooden: *nodig*

REINALDA FELDBERG OF VELDBERG

Tekst: Kees van Leeuwen

U heeft haar niet gekend ? De kans is groot dat U haar nooit ontmoet heeft. Ze is ook al weer zo lang weg uit Heerhugowaard.

Toch kan ik haar nog goed voor de geest halen; ze was een stevige meid, een type als Pippi Langkous, een halve kop groter dan de meisjes van onze klas. Ze was een beetje rossig, maar we zouden haar daarom nooit plagen met scheldwoorden als: "rooie". Nee, ze was voor ons een voor-naam iemand, een deftig iemand, alsof ze van een andere planeet kwam.

Alleen de naam al: Reinalda. Onze meisjes heetten: Geertje, Nellie, Annie, Trien, Corrie, Riek of Marietje. En Feldbergen hadden we ook niet in onze polder. Het gebeurde niet zo vaak dat er kinderen uit een andere landstreek bij ons op school kwamen. We dachten dat ze ergens uit de Achterhoek of Drenthe vandaan kwam. Ze sprak een ander dialect dan wij en als ze op school de beurt kreeg om een stukje voor te lezen, luisterden wij, jongens, aandachtig. Een leuk taaltje, dachten we dan.

De hoofdmeester, meester Ohms, was in onze klas gekomen om haar aan te kondigen. Hij vertelde dat haar ouders tijdelijk in het spoorhuis aan de Hoornse spoorlijn aan het eind van het Kilpad waren komen wonen. Haar vader werkte als lijnwerker bij het Spoorwezen en dan werd je zo nu en dan verplaatst. Dat werd door de spooimensen als heel normaal ervaren. Waarschijnlijk moesten er onderhoudswerkzaamheden aan de spoordijk gebeuren. Reinalda kwam dus tijdelijk bij ons op school. Wij, jongens, gedroegen ons een beetje bête voor zo'n nieuweling, maar daar trok Renalda zich weinig van aan. Ze was gewend van school te veranderen.

Ik zie haar nog dagelijks een flinke afstand afleggen. Ze liep van het spoorhuis aan de Hoornse lijn, eerst langs de spoorlijn en sloeg dan de Kil in. Een stukje Middeweg en daarna de Hondeweg (nu Van Veenweg) naar onze school. En 's middags weer terug. Ze zal tussen de middag wel overgebleven zijn.

"Overblijven", was het woord, als je tussen de middag je broodje op school at.

Het was in de Kil niet gevaarlijk voor een meisje alleen, want er stonden hier en daar huizen. In mijn herinnering komen daarvan nog enkele namen naar boven, meest van gezinnen, die kinderen hadden van onze leeftijd.

Het verst weg van ons huis woonde aan de Kil de familie Klaas Vreeker, die enkele koeien had, waar we in de oorlog melk mochten halen. De dochters Truus en Gerie waren jarenlang de hulp voor mijn moeder. We mochten ons er warmen, als het buiten hard vroom en we verkleumd met ons melkemmertje aankwamen. (1942) Wat was dat heerlijk, tintelende handen bij de kachel!

Dan was er de familie Kok. Mijn broer Leo was bevriend met hun zoon Jan en mijn jongere broer Hans speelde wel met hun zoon Koos. Ik zat met hun dochter Neline in de klas. Omdat wij met hun kinderen bevriend waren, mochten we elk jaar met de koolschuit een dagje op vakantie met het hele gezin. Vader Kok bediende de motor en het roer met vaste hand. We passeerden de Overhaal, als hij de boot op het buitenwater bracht. Daarna moesten we muistil blijven zitten, voor we in Schoorl aankwamen. De ringvaart en het Kanaal waren in onze ogen zo breed en gevaarlijk! Vrachtschepen passeerden ons en dan schommelde de kleinere boot van Kok behoorlijk. Of we al zwemmen konden, weet ik niet meer!

De familie Van Baar woonde wat dichter bij de Middeweg en mijn zus Marietje, nu Ria, was er dikke vriendin met Greetje, waar Annie Laan, - u bekend van de vele bijdragen voor dit blad -, zich bijvoegde. Samen gingen die drie na de lagere school naar de Zusters van Oudenbosch om er voor onderwijzeres te studeren. De heren Kees Kok en Jan Laan waren met vele anderen in onze kleine gemeenschap de vakbondsmensen, die al te graaijerige werkgevers bij de les hielden.

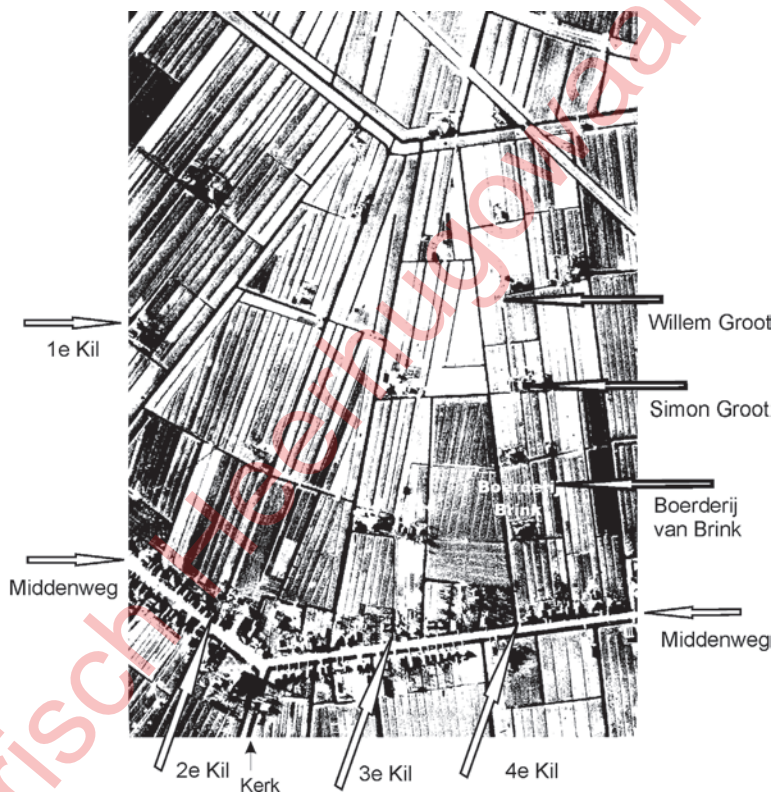
Aan een kort zijpad van de Kil woonde de kolenboer Jak. Hij bracht met zijn paard-

Er waren in Heerhugowaard 4 kilpaden. De naam kil betekend watergeul. Watergeulen zijn een restant van een vroegere - later ingedijkte - getijdengeul. Boerderijen aan een kil konden zo hun producten over het water voeren

en-wagen brandstof rond: turf voor de bakker, cokes voor de zuivelfabriek en antraciet in allerlei maten naar de burgers. Later werd dat een vrachtauto. De mannen liepen met zwarte, bezwete gezichten, als ze de antraciet in zware zakken op hun rug droegen. Samen met enkele andere brandstofbedrijven hielden ze ons zo lang mogelijk warm in de hongerwinter (1944). Chapeau!

Aan de andere kant van de kolenboer woonde de familie Schouten. Ik ben jarenlang bevriend geweest met hun zoon Niek. 's Winters moest Niek vaak helpen met het keren van de kool in de koolboet. Dat was jammer, want dan konden we niet spelen. Hij kwam graag bij ons thuis. Hoe Niek mijn vriend geworden was? Nogal eenvoudig! Vader, die onderwijzer was, plaatste hem als rustig jongetje naast mij in de schoolbank en zo werden we vrienden!

Maar laat ik, terugkeren naar Reinalda. Hoe lang ze op school gebleven is, weet ik niet. Ze is verhuisd, want aan een andere spoorlijn zal wel weer onderhoud gepleegd moeten worden. Het spoorhuis werd door twee gezinnen bewoond; de familie Kwaad woonde er aan de andere kant ook lange tijd. Is er misschien iemand, die zich Reinalda Feldberg herinnert en weet wat er van haar geworden is? Want het zou leuk zijn nog eens iets te horen van dat stoere en toch een beetje verlegen meisje, waar we als opgroeiende jongens van 11, 12 jaar zó tegen op keken.

Op deze luchtfoto uit 1946 is schematisch aangegeven waar de ingang van de kilpaden lag.

Een goed oriëntatiepunt is de bocht in de Middenweg met de kerk

Kilpaden

De kilpaden lagen in het gebied ten westen van de Middenweg waar nu het Raadhuisplein en de Heemradenwijk liggen.

De 1e Kil lag ter hoogte van de Cromhoutstraat, de 2e Kil op de plaats van de Van Loonstraat, de 3e even voorbij de Van Foreeststraat en de 4e begon bij de ingang van de Coltermanlaan.

Aan de paden lagen kleine stolpboerderijtjes en arbeidershuisjes. Met regenachtig weer en in de wintertijd waren de paden modderig en vaak zeer slecht begaanbaar. De bewoners strooiden de as uit hun kachels over de paden maar dat zal weinig geholpen hebben. De bakker kon met zijn kar niet door de modder en ging dan met een zak brood op zijn rug de klanten langs

KOFFIEHUIS SPOORZICHT

Henk Komen

In de Overhaal van 2015 hebben we aandacht besteed aan de woning Middenweg 405. Deze staat aan de noordzijde van de spoorlijn bij de ingang naar de Vork. Het pand is gebouwd in 1899 als koffiehuis annex café. We hebben de geschiedenis van dit café en zijn bewoners beschreven tot Jan en Marie Wever die in 1925 met hun nering stopten. Reacties op dit verhaal hebben het mogelijk gemaakt de geschiedenis van dit koffiehuis compleet te maken. De Coöperatieve Zuivelfabriek Excelsior, de eigenaar van dit pand, bracht het in 1928 in de verkoop. De nieuwe eigenaar werd Cor Liefhebber (1905-1980). Hij was een zoon van Frederik Liefhebber (1871-1932) van de boerderij Schapenweg 8. Cor trouwde in 1929 met Ariaantje van Leijen (1907-1962) van de molen in Hensbroek. Het café bracht niet voldoende op zodat Cor eraanast tuinbouwer was met wat vee. Ook had hij er een fietsenstalling. In 1941 gingen ze naar Hoogwoud waar ze

café De Lindenboom met de kolfbaan overnamen. Daar bleven ze tot 1948 om vervolgens te verhuizen naar Noord-Scharwoude waar ze Concordia beheerden. Dat café had ook een kolfbaan en was vooral bekend van de jaarlijkse uitvoering van de operette.

Het koffiehuis Spoorzicht werd bij het vertrek van Cor Liefhebber verkocht aan Pieter Bakkum (1896-1944) van de aan de andere kant van de spoorlijn gelegen boerderij Middenweg 336. Simon Volkers (1908-1983) huurde Spoorzicht en was getrouwd met Anna Mourits (1912-1986). Voor haar was Spoorzicht niet onbekend, want ze werkte er in de tijd van Cor Liefhebber. Tiny, de dochter van Simon en Anna, is hier geboren. Tiny trouwde later met Gert Smit en samen runden ze café De Schelvis in Zuid-Scharwoude. Het beroep van caféhouder bleef zo in de familie. In die tijd was er geen spoorweghalte meer aan de overkant van de spoorlijn, zodat het café

Koffiehuis Spoorzicht in de zomer van 1941. Geheel rechts Simon Volkers en tweede van links zijn vrouw Anna Mourits met gasten uit de buurt. Het kind links voor is Nico en rechts Jan. We zien flesjes bier en biljartkeus. De foto is genomen vanaf de spoorlijn in noordelijke richting (foto fam. Volkers).

Advertentie van Arie Zut waarin hij laat weten dat het café Spoorzicht is heropend op 29 november 1942 en dat er een 'prima billart' aanwezig is.

De spoorwegovergang aan de Middenweg met geheel rechts het voormalige café Spoorzicht, nu een dubbel bewoond woonhuis.

het moest hebben van de buurtbewoners. Het koffiehuis Spoorzicht had geen tapvergunning. Bier werd verkocht in flesjes. Er stond natuurlijk wel een biljart. In 1942 vertrok Simon Volkers met zijn gezin naar Noord-Scharwoude waar hij sluiswachter werd van de Roskamsluis.

Opvolger van de familie Volkers in Spoorzicht werd in 1943 Adrianus Nicolaas Zut (1909-) en zijn vrouw

Hillegonda Maria de Git (1913-). Arie zette het café voort, maar was daarnaast eerst hulpbesteller bij de PTT-post en vervolgens postbode in Heerhugowaard. Het was oorlog en een jaar later kwam de hongerwinter. Veel stedelingen trokken naar het platteland, onder andere naar Heerhugowaard. Ze kwamen met kinderwagens of andere karretjes met wieltjes om voedsel te halen bij de boeren, want op het platteland was genoeg eten. Door de vervoersstaking werden de winkeliers in de stad niet meer bevoorrad.

De familie Zut maakte bruine bonensoep voor al die langstreckende stedelingen, zo laat Cor Zut, zoon van Arie, ons weten. Voor het koffiehuis Spoorzicht stond dan een file met karretjes langs de Middenweg. Arie Zut bleef er tot 1951. Bram van Schagen werd de nieuwe bewoner en met hem kwam een einde aan het koffiehuis. Bram hield er een kruidenierszaak. Na hem kwam Cornelis Komen die er een bloemenhandel begon. Het café is niet meer herkenbaar omdat het pand geheel is verbouwd tot een dubbel bewoond woning.

Met dank aan de families Liefhebber, Volkers en Zut voor de aanvullende gegevens.

OPGRAVING MIDDELEEUWSE KERK VEENHUIZEN

Henk Komen

Het is zaterdag zes maart 1965. De slopers staan klaar. De plaatselijke aannemer, tevens lid van de kerkvoogdij, laat weten dat sloop onvermijdelijk is. Er moet en zal een nieuwe kerk komen, passend bij de moderne tijd. De bouwer is dezelfde die de sloopwerkzaamheden voor zijn rekening neemt en zijn zoon is de architect van de nieuwe kerk. De sloop komt nog wel even ter sprake bij de gemeente Heerhugowaard, maar die wil eerst wel eens weten wie die vreemde snuiter, de heer Van Brederode in dat verre onbekende Veenhuizen, nou eigenlijk was. Is het wel de moeite waard daar nog wat woorden aan te besteden? Als het binnen de gemeenteraad dan eindelijk ter sprake komt, wordt het meteen van de agenda afgevoerd omdat de kerk inmiddels in puin ligt.

De Veenhuizenaren hebben het geweten dat ze hun godshuis moesten verliezen. Doffe slagen klonken dagenlang over het dorp. Ooggetuigen zagen de ene sloper na de andere met stapels leien over het naar verluide uiterst rotte dak heen en weer draven. Twijfels of de kerk echt wel zo rot was, werden nog versterkt toen de slopers de grootste moeite hadden om de toren af te breken. Op zondag ging de sloop in alle haast door. Krantenberichten

De in 1862 gebouwde kerk van Veenhuizen welke in 1965 werd gesloopt.

uit die tijd vertellen dat de graftombe in weer en wind was blijven staan, slechts beschermd door enkele balen stro. Altijd was ontkend dat zich onder de tombe een grafkelder zou bevinden. Op 21 oktober ontdekte de sloper dat er toch een grafkelder lag. Er werden menselijke resten gevonden. Een deskundige ter plaatse constateerde dat het hier in ieder geval om een vrouw en een man ging met meerdere botten. Mogelijk waren dit de stoffelijke resten van Reinout van Brederode en zijn vrouw. Goed onderzoek was niet mogelijk. Oponthoud kostte geld. Twee dagen later werd het dek van de grafkelder kapot geslagen, de gevonden botten in het graf gegooid en verder dichtgestort met puin zonder enig respect voor wat mogelijk eens de heer van Veenhuizen was. Een laag grond en een grasveld onttrok het zicht op de laatste rustplaats van deze familie. Sindsdien is er jarenlang sprake geweest van een in ere herstellen van dit graf en de resten van de overledenen daarin.

Grafkelder

In 2016 is het dan eindelijk zover. De gemeente Heerhugowaard stelde geld beschikbaar voor een opgraving van de grafkelder door Hollandia archeologen. De zeventiende-eeuwse grafkelder werd gevonden en de archeologen konden zich een beeld vormen hoe buitengewoon onzorgvuldig in 1965 met de inhoud was omgegaan. Er werden tien (fragmentarische) schedels gevonden, waaronder die van een kind. Van twee schedels was nauwelijks iets overgebleven. Met een DNA-onderzoek is geprobeerd de identiteit van de menselijke resten die zijn aangetroffen te achterhalen. Door mogelijk eerdere grafruimingen is het voorstelbaar dat botten van de Van Brederodes vermengd zijn met botten van de plaatselijke bevolking. Naast die van een negenjarige jongen zijn nog drie van de tien schedels met zekerheid aan mannelijke individuen toe te schrijven. Een met een sterfteleeftijd tussen de 22 en 34 jaar en twee met een zeer globale schatting van overlijden tussen de 40 en 80 jaar. Het onderzoek leidde niet tot een zekere toeschrijving van de resten aan Reinout van Brederode, zijn vader of

Prent van de kerk van Veenhuizen, getekend door H. Tavenier in 1798. Dit is de middeleeuwse kerk uit plm. 1300. Het driebeukige koor aan de achterzijde is omstreeks 1785 gesloopt. Daardoor kwam de grafombe van Brederode buiten de kerk te liggen. Een houten of stenen aanbouwje moest het monument beschermen.

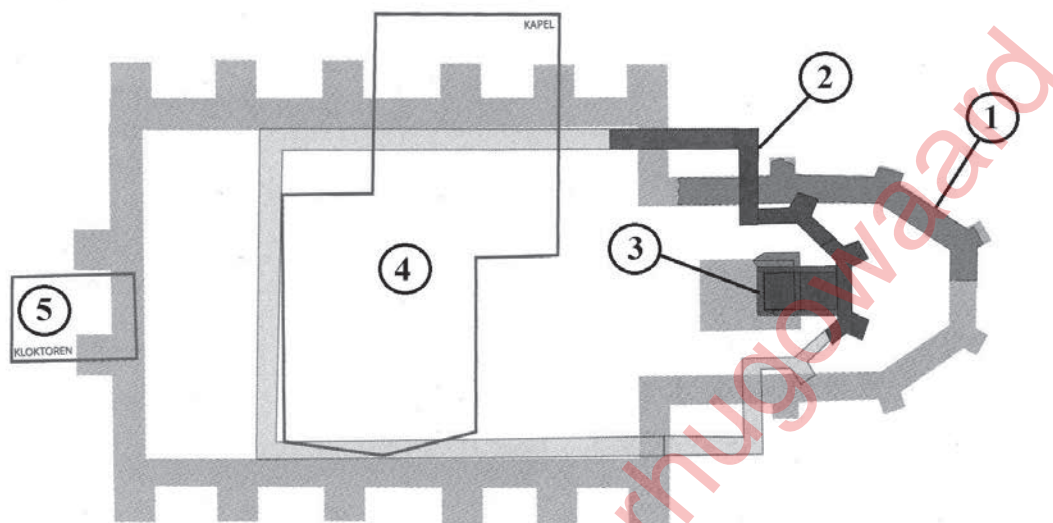
moeder: Lancelot en Adriana. Theoretisch gezien is het mogelijk dat de vader, moeder en twee dochters in werkelijkheid Reinout, Petronella en twee dochters van hen beiden, Anna Catherina en Isabella Adriana zijn. De leeftijd van de vader komt overeen met de sterfteleeftijd van Reinout, maar van de moeder kon de sterfteleeftijd niet worden vastgesteld. Het grondige DNA- en isotopenonderzoek heeft meer inzicht verschaft in de herkomst en onderlinge relaties van de doden, maar hun identiteit geven zij ons nog niet prijs.

Middeleeuwse kerk

Na het opgraven van de grafkelder ontdekten de archeologen dat deze uit 1862 dateerde en een oudere voorganger vervangde die twee keer zo groot is geweest. Bij de bouw van de kerk in 1862 (dezelfde die in 1965 werd gesloopt) werd de oude grafkelder van Van Brederode afgebroken en vervangen door een kleinere die tegen de oostgevel van het koor werd geplaatst. De fundamenteën van die oostgevel werden eveneens aangetroffen. Vastgesteld kon worden dat het koor is gebouwd op de fundering van hergebruikt materiaal. Vermoedelijk van de afbraakresten van een middeleeuwse kerk. De zacht gebakken oude baksteen leent zich uitstekend voor de bouw van funderingen

omdat deze goed bestand is tegen vocht. Buiten de restanten van het negentiende-eeuwse koor bleek de kerkterp van Veenhuizen voor de archeologen een verrassing in petto te hebben. Er werden resten aangetroffen van een driezijdig gesloten middeleeuws koor dat veel groter was dan het koor van 1862. Dit metselwerk had duidelijk veel grotere afmetingen, (gemiddelde lengte baksteen 26 cm) wat duidde op een hogere ouderdom. Ook bleek de steen veel zachter dan de hardgebakken stenen uit 1862. De tussenliggende mortel bestond uit een zachte kalkmortel. Omdat het muurwerk verder naar het zuiden van zeer slechte kwaliteit was en omdat onder het koor geen paalfundering werd aangetroffen, moest worden aangenomen dat het oorspronkelijke koor direct op het veen was gebouwd. Dit koor bezat onvoldoende draagkracht en bevond zich tevens dicht tegen de oude slootkant. Daardoor was het vermoedelijk al spoedig gaan zakken. Het koor zal hersteld zijn. Misschien is dit meerdere keren nodig geweest. Bij het verder blootleggen van de fundamenteën werd een oude restauratie zichtbaar aan het oostelijke uiteinde van het koor. Aan de hand van het aangetroffen baksteenformaat dateren de archeologen de ouderdom van deze kerk tussen plm. 1275-1325.

Plattegrond van de opgraving van de funderingen in de kerkterp van Veenhuizen in 2016. Bij **nummer 1** zien we de oudste opgegraven fundering van een deel van het koor van de grote kerk uit omstreeks 1300. **Nummer 2** is het opgegraven koorgedeelte van de in 1862 gebouwde kleinere kerk met in dat koor de graf-tombe van Brederode (nr. 3). **Nummer 4** is de huidige kapel en **5** is de klokkenstoel.

(bron afbeelding: Hollandia archeologen)

Oude begraafplaats

Onder de aangetroffen koormuur uit het eerste kwart van de veertiende eeuw werden botten gevonden die erop wijzen die hier een oudere begraafplaats heeft gelegen. Deze botten zijn met behulp van de C-14 methode gedateerd in de periode 1150-1275. Ze zijn dus ouder dan de middeleeuwse kerk zelf. Werde de terp van Veenhuizen als begraafplaats gebruikt voordat er een kerk werd gebouwd, of wijst dit op het aanwezig moeten zijn van een oudere voorganger van de kerk uit omstreeks 1300? Restanten van een oudere kerk zijn echter niet aangetroffen.

De lengte van de middeleeuwse kerk is niet met zekerheid vast te stellen. Bij de opgraving is alleen de koorzijde opgegraven. Naderhand is aan de westzijde van de huidige kerk een boring uitgevoerd door de archeologen Sjeng Dautzenberg en Pieter Floore om de westgevel van de kerk te traceren. Echter zonder resultaat. De westgevel van de middeleeuwse kerk blijft voorlopig verborgen. Het koor van de middeleeuwse kerk werd gesloopt tussen 1785 en 1789 waardoor de graf-tombe met het grafmonument buiten de kerk kwam te liggen. Daarvoor in de plaats kwam een eenvoudige stenen of houten aanbouw aan de achterzijde van de kerk ter bescherming van de graf-tombe, zoals te zien is op tekeningen van de kerk van Veenhuizen door Hendrik Tavenier. De reden voor de sloop is onbekend, maar

waarschijnlijk was dit de bouwvallige toestand. Met de sloop van de middeleeuwse kerk en de bouw van een kleinere in 1862 kwam de grafkelder weer in het koor binnen de kerk te liggen. Met de sloop in 1965 en de bouw van de huidige kerk in Veenhuizen kwamen de restanten van de grafkelder wederom buiten de kerk en onder het maaiveld terecht. Bij de opgraving in 2016 is de kelder hersteld en het getoogde dek gereconstrueerd. Na afloop van alle onderzoeken zijn alle botten in twee kistjes in de grafkelder teruggeplaatst.

Bronnen

Henk Komen.

Gesjoemel met Veenhuizer graf-tombe. Uitgave *Verborgten Verleden. Dertien eeuwen streekhistorie rondom het kerkplein*, 1978.

Themanummer van het magazine Oude Hollandse Kerken, nr. 84, zomer 2017:

Sjeng Dautzenberg en Jaap van der Veen.

De opgraving rond de kerk.

Lisette Kootker.

Isotopenonderzoek en de Brederodes.

Constance van der Linde.

Een zeventiende-eeuwse grafkelder.

VERDWENEN WINKELS IN VEENHUIZEN

Tekst en beeld: Ab Klomp

Inleiding

In de oude gemeente Veenhuizen bestaande uit de polder Veenhuizen, de Veenhuizergronden en een stuk Berkmeer hebben vroeger een aantal winkeltjes gestaan. De winkeltjes aan de noordzijde van de Schapenweg neem ik niet mee omdat die in de gemeente Heerhugowaard stonden.

De tijden veranderen en het zal niemand verbazen dat er in Veenhuizen geen winkel meer is. De laatste winkel, Kerkweg 34, is gesloten in 2004.

Het is landelijk gebied en in de polder Veenhuizen staat veel gras waar nog veel koeien en schapen op lopen en met stukken zwarte grond waar in het voorjaar de tulpen prachtig bloeien. Langs de Veenhuizerweg is het voornamelijk tuinbouwgrond en er staan verschillende kassen.

De bedrijfjes van vroeger waren vaak te klein om van te leven en dan werden aanvullende werkzaamheden verricht. De kastelein had dan tevens een kruidenierswinkel en ook nog enkele koeien.

Weduwen hadden het vaak moeilijk en probeerden met een winkeltje erbij niet geheel afhankelijk van de kerk te zijn.

De mobiliteit was vroeger gering. Naar de stad gaan was een hele onderneming. Als je voldoende geld had voor een sjees (chaize) en je had ook nog een paard, dan hoefde je niet te lopen. Een alternatief was de trekschuit, maar dan moest je wel geld hebben.

In de 19e eeuw kwam langzamerhand de mobiliteit op gang. In 1839 reed de eerste trein van Amsterdam naar Haarlem.

Kerkweg 34 is gebouwd in 1927 als smederij met winkel. De voorste erker behoort bij de woonkamer en de tweede is de winkel. In de jaren '60 van de vorige eeuw is er een woonkamer aangebouwd en werd de oude woonkamer bij de winkel getrokken. Toen zijn de erkers verdwenen. In de winkel was van alles te koop, zoals fietsen, brommers, televisie, maar ook potten en pannen en kopjes en schoteljes

In 1865 kreeg Heerhugowaard zijn treinverbinding. De komst van de auto veranderde het beeld nog meer, zeker toen na 1960 de welvaart kwam en bijna iedereen in staat werd gesteld om zich snel te verplaatsen.

In 1990 staat in "Een aflopende zaak: portret van de kleine middenstand":

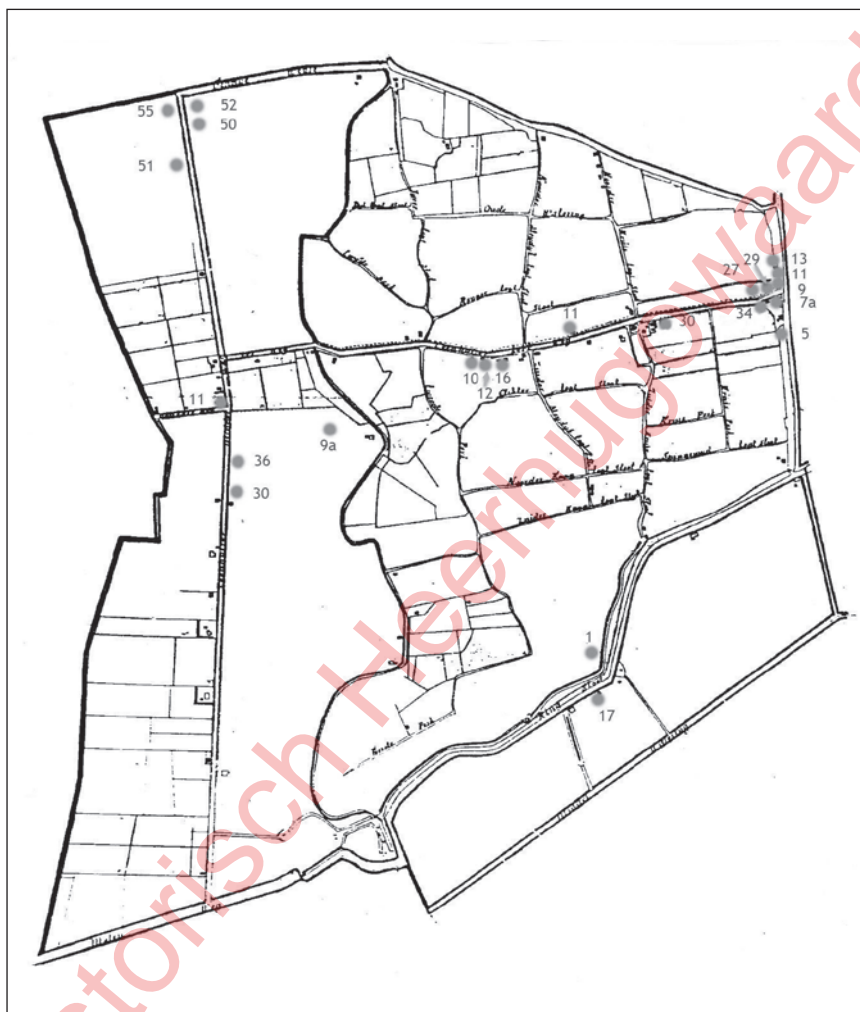
"Wie als kleine zelfstandige niet meeding in het nieuwe economisch denken en niet investeerde, zou het niet redden.

Aangezien de werknemers langzaam maar zeker meer geld kregen om te besteden steeg de vraag naar nieuwe consumptieartikelen. De kleine zelfstandige kon niet de veelheid aan artikelen in voorraad hebben, hij hield het assortiment liever wat beperkter en wilde zijn voorraad kunnen overzien. Zijn omzetsnelheid aan artikelen diende hij in de gaten te houden om bederf te kunnen voorkomen. Hij kon niet zo grootschalig inkopen als de supermarkten en evenmin met de prijzen daar tegen opboksen".

De buurtwinkel was voor de vergeten boodschap en daar konden ze niet van leven. Nu we internet hebben en vanuit huis alles kunnen bestellen, hebben we het bestelde niet alleen de volgende dag in huis, maar de internetwinkel hoeft daarvoor niet in Nederland te staan. De bedrijven die de snel veranderende maatschappij niet kunnen volgen, kunnen het niet meer bolwerken. Nu redden ook grote bedrijven het niet meer en omdat daarbij veel arbeidskrachten hun werk verliezen, krijgt het enige aandacht. Alle kleine dorpswinkeltjes van vroeger zijn verdwenen en de aandacht daarvoor was niet meer dan dat men zich zorgen maakte over de leefbaarheid van het dorp. Veenhuizen heeft al zijn winkeltjes verloren behalve in het seizoen een paar winkelstalletjes langs de weg met tuinplanten, bloemen, eieren of honing.

Vroegere winkeltjes en bedrijfjes in de oude gemeente Veenhuizen

Op deze Kadasterkaart uit 1882 van de vroegere gemeente Veenhuizen zijn de winkeltjes met stippen en huisnummers aangegeven.

- Veenhuizerweg 30:** Bakkerij. Taam Dam heeft er gewerkt tot 1982.
Veenhuizerweg 36: Kruidenierswinkel. Jaap Schilder is er mee gestopt in 1957.
Donkereweg 11: Op de hoek van de Donkereweg en de Veenhuizerweg was begin van 1900 het café van de familie Zwakman. Het is in 1914 gesloten.
Veenhuizerweg 51: Hier had Pieter Beers een winkeltje. Piet had een ongeluk gehad met een hondkar en was niet zo gezond. Hij probeerde met het winkeltje de kost te verdienen.
Veenhuizerweg 50: Kruidenierswinkel van Arie Kuiper van 1875 tot 1882.

*Het café Zwakman op de hoek van de
Donkereweg en Veenhuizerweg*

Veenhuizerweg 52: Herberg en kruidenier. Simon Blanken van 1880 tot 1890. Verver (schilder) Pieter Laagland van 1890 tot 1891. Kastelein en muzikant Klaas Kos van 1891 tot 1894. Het had een prachtige naam: "De vergulde kikker".

In 1892 verbrandde de herberg en werd er een nieuwe gebouwd. Simon de Jongh werkte er van 1894 tot 1895. Kruidenier Jan Bossen van 1906 tot ± 1913. Daarna was Nicolaas Vlaming er de verlofhouder tot 1918. Vanaf 1918 had Jacob Duin er een slagerij. Omstreeks 1925 was het geen slagerij meer. De woning is gesloopt.

Veenhuizerweg 52. Het huis stond op de hoek van de Veenhuizerweg en de Schapenweg. De boerderij op de achtergrond is Schapenweg 2.

Veenhuizerweg 55: Cor Blaauboer handelde in tuinbouwgereedschappen, klompen, bouwmaterialen en cement van 1924 tot 1953. Cor woonde in bij zijn zuster Trijntje en haar man Juke Hiemstra.

Dijkweg 13: Jan Bierman handelde in brandstoffen (kolen en briquetten), petroleum en kruidenierswaren vanaf 1874. Later werd het overgenomen door zijn zoon Klaas Bierman, die melkrijder en brandstoffenhandelaar was. In 1935 is het huis verhuurd als woonhuis en stopte de handel. Het huisje is in 2013 gesloopt en in 2015 is begonnen met de nieuwbouw.

Dijkweg 11: Kruidenierswinkel van Pieter Raven van 1890 tot 1920. Zijn dochter Maartje zette de zaak voort. Door haar huwelijk met Aris van Breugel kwam het bedrijf in handen van de Van Breugels. Frans, de zoon van Aris van Breugel, zette de kruidenierswinkel voort tot 1 april 1976. Werden er aanvankelijk voornamelijk onverpakte waren verkocht als bonen, erwten en meel, je kon er ook terecht voor klompen, petroleum en veevoer.

Dijkweg 9: Bakkerij. Pieter Bontes en later Willem Hofdijk waren er bakker van 1833 tot 1858. Daarna werd het herberg "Het Fortuin" tot 1868.

Dijkweg 7a: In 1813 vestigde Klaas Broersen zich hier als broodbakker. In de tijd dat Dijkweg 9 een broodbakkerij had, was Dijkweg 7a vermoedelijk niet in gebruik als bakkerij.

Dijkweg 11. Het winkeltje was aan de linkerkant

In 1868 begon er weer een bakker en na het beëindigen van de herberg in Dijkweg 9 is dat ook overgenomen door Dijkweg 7a. Er waren toen twee horecagelegenheden in Veenhuizen, n.l. Dijkweg 7a en Kerkweg 30. Tweemaal per jaar werd er kermis gehouden in Veenhuizen, in de zomer en in het najaar, de zogenaamde "katjeskermis". Het ene jaar was de grote kermis op Dijkweg 7a en het andere jaar op Kerkweg 30. In de Schager Courant van 23 januari 1912 staat het volgende:

Wij vernemen, dat de heer D. de Jong die alhier de eenige vergunninghouder is, voortaan in zijn woning alleen het bakkersbedrijf zal uitoefenen. De vergunning

zal, behoudens goedkeuring van autoriteiten, door verkoop overgaan op het ruim gebouwde koffiehuis van den heer P. Groot. Veenhuizen zal dus hoogstwaarschijnlijk weldra slechts één café bezitten, terwijl de vergaderingen van het Nutsdepartement ook voortaan bij den heer Groot zullen plaats hebben.

De bakkerij heeft gefunctioneerd tot 1920 toen een brand een einde maakte aan het pand. De brandspuit van Veenhuizen die gestationeerd was bij de school was snel ter plaatse, maar gaf geen water. In de Schager Courant van 26 oktober 1920 stond:

"Maandagmorgen brandde alhier de broodbakkerij van den heer K. Molenaar tot den grond toe af. De oorzaak is onbekend. Daar de spuit te Veenhuizen hardnekkig weigerde water te geven, is het alleen aan de windstilte te danken, dat de belovende percelen behouden bleven".

Er is geen nieuw huis gebouwd.

Dijkweg 7a. Op de hoek van de Dijkweg en de Kerkweg stond de bakkerij

*Op de voorgrond
Kerkweg 10. In het mid-
den Kerkweg 12 en
daarachter Kerkweg 14.*

- Dijkweg 5:** Toen Cornelis Groot, de burgemeester van Veenhuizen en later van Heerhugowaard, in 1851 in de nieuw gebouwde boerderij, Dijkweg 7, ging wonen verhuurde hij Dijkweg 5 aan arbeiders, maar ook aan Jan Goossens, die kleermaker was.
- Veenhuizerkade 1:** Abraham Prins was hier noodslachter en landman. Een noodslachter werd ook wel "krenghenslager" genoemd. In 1927 verhuisden hij en zijn vrouw naar Kerkweg 21 om daar te rentenieren.
- Berkmeer 17:** Eldert Dekker, de petroleumboer, heeft, toen hier nog een huis stond, gewoond. Hij heeft ook gewoond op Kerkweg 12 en 16.
- Groenedijk 9a:** Een, na de verkaveling eind jaren zestig, gesloopt huisje ten noord-westen van Groenedijk 9, dat is achter Kerkweg 2. Hier woonde Jan van Leyen, die behalve landarbeider ook noodslachter en stoelenmatter was.
- Kerkweg 10:** In 1908 bouwde bakker Davidzon de bakkerij. In 1911 verkocht hij het aan bakker Reinder Ruiter en die verkocht de bakkerij in 1940 aan Gerrit Rempt. Eerst bakte Gerrit Rempt zelf brood, maar later betrok hij zijn brood van Bakker Lak van de Langereis (Hoogwoud) en werd hij "kouwe stoet" genoemd. In 1951 stopte Gerrit Rempt als bakker.
- Kerkweg 12:** In 1959 gesloopt huisje. Het was gebouwd in 1870. Er hebben gewoond wagenmaker Cornelis Tromp en vanaf 1906 slager Jan Kaag in 1910 opgevolgd door Pieter Jes tot 1913. Van 1917 tot 1923 verdiende schoenmaker Mijndert Achterberg hier zijn brood. Eind twintiger jaren woonde Eldert Dekker, petroleumboer er.
- Kerkweg 16:** Jannetje de Boer, weduwe van Cornelis Tromp, dreef hier een manufacturenwinkeltje. Na haar dood in 1935 woonde Eldert Dekker de petroleumboer er. Aanvankelijk ging hij met een hondenkar langs de klanten, later werd dat een paard.
- Kerkweg 11:** Van 1927 tot 1932 was Simon Vis hier barbier. Daarna was Willem Mantel, venter voor coöperatie "De Tijdgeest" uit Winkel, de bewoner tot 1964.
- Kerkweg 30:** Op de eerste kadasterkaart van 1817 komt op deze plaats een tapperij voor van Jan Cornelisz. Groot. Hij verpachte de boerderij en tapperij. Toen Napoleon in 1811 op inspectietocht was in Nederland is hij ook in Veenhuizen geweest. Vanuit Medemblik gekomen is hij in Aartswoud even uit zijn rijtuig gestapt om in een herberg een verversing te gebruiken. Ook Veenhuizen had zich erop

voorbereid en bleek één van de gelukkige plaatsen waar men de keizer wel voorbij kon zien komen. Keizerlijke boodschappers reisden aan de koets vooraf en lieten burgemeesters weten dat de keizer in aantocht was. In Veenhuizen werden in allerijl enkele bewoners zo goed mogelijk bewapend en gevormd tot een erewacht. Snel werd er een Franse trompetter, die zich hier gevestigd had, opgeroepen een gepast lied te spelen. De man raakte echter zo in de war toen hij de keizer zag, dat hij van de schrik één of ander platvloers Frans liedje speelde. De keizer was misnoegd, bromde wat tegen het dorpsbestuur, wilde geen enkele verwelkoming of toespraak aanhoren en reed snel door.

In 1859 kocht Nanne Groot de boerderij en tapperij. Hij was kruidenier en koopman en hij hield er een paar koeien bij. In 1876 werd de woning gesloopt en kwam er een West-Friese stolp voor terug met daarin café en kruidenierswinkel. In 1881 werd er een kolfbaan aan de oostzijde aangebouwd. In 1905 werd het verkocht aan Pieter Groot. Pieter kocht een boerderij ingericht tot herberg en kruidenierswinkel met kolfbaan, stal, boet en erf met vier hectare weiland. Hij was behalve kastelein, fouragehandelaar, bouwer en veehouder. In 1912 werd hij de enige kastelein van Veenhuizen (zie Dijkweg 7a). In 1922 nam Jan de Beurs een schilder uit Bergen de boerderij over. Blijkbaar was caféhouder niet zijn vak want hij verkocht de boerderij aan Abraham Mes. In 1926 werd Hendrik de Wit de eigenaar en bleef dat tot 1946 toen hij van huis ruilde met Hendrik Bierman. Hendrik de Wit naar Kerkweg 25 en Henk Bierman naar Kerkweg 30. Henk Bierman verkocht de boerderij in 1973 aan Joop Olij, die in 1978 naar Ierland verhuisde.

Kerkweg 30b

Omdat toen dreigde dat Veenhuizen de horecagelegenheid kwijt zou raken, heeft de Dorpsraad Veenhuizen geprobeerd om het te behouden. Samen met de gemeente Heerhugowaard is dat gelukt.

De boerderij werd verkocht en alleen de kolfbaan/toneelzaal bleef over voor het Dorpshuis. Met veel zelfwerkzaamheid is een nieuw gedeelte aan de toneelzaal gebouwd en is het sindsdien een goed draaiend Dorpshuis. Eén van de dochters van Henk Bierman, Hennie, was vanaf het begin samen met haar man, Adrie de Visser, het beheerdersecht paar. Per jaar vinden er ongeveer 300 activiteiten plaats.

Kerkweg 27

In 1862 gebouwd voor wagenmaker Simon Bijleveld, die in 1867 werd opgevolgd door Cornelis Tromp van Kerkweg 12.

Van 1906 tot 1912 was Rutger Mastenbroek er smid. Daarna was Jacob Vijzelaar er wagenmaker tot 1935. Aris Rentenaar kocht het van Jacob Vijzelaar en gebruikte de ruimte voor bergplaats van zijn spullen. Vanaf 1951 werd de schoolbus gestald in de garage van Kerkweg 27. Opa Rentenaar heeft jaren de jeugd van Veenhuizen naar de school aan de Lindenlaan gereden en natuurlijk werd er ook gestopt bij de school in de Stationsweg. Met de Swanner-kermis trakteerde hij de kinderen, die meereden in de bus, op de kermis.

Opa Rentenaar was de eerste die omstreeks 1952 een tv-toestel had en bij voetbalwedstrijden kwamen er zoveel mensen uit de buurt kijken, dat de schoolbus uit de garage moest en het tv-toestel erin. De hele garage zat propvol te kijken naar een groot toestel met een klein schermpje, maar we waren er wel bij. De kroning van de koningin van Engeland in 1953 werd natuurlijk daar ook bekeken.

Kerkweg 34:

In 1847 kocht Dirk Kruijt een stuk grond waar hij een smederij op liet bouwen. In 1864 werd Daniël Strengman eigenaar en in 1912 kocht Aris Rentenaar deze smederij.

Er was ook een winkel bij waar allerlei zaken Kerkweg 34:

In 1847 kocht Dirk Kruijt een stuk grond waar hij een smederij op liet

Kerkweg 30. De kruidenierswinkel was achter het eerste raam. De overige ramen waren van het café. Onder de luifel zijn twee deuren. De linkse was de winkeldeur en de rechtse was de voordeur, maar tevens de toegang tot het klompenhok op zolder.

bouwen. In 1864 werd Daniël Strengman eigenaar en in 1912 kocht Aris Rentenaar deze smederij.

Er was ook een winkel bij waar allerlei zaken gekocht konden worden zoals potten en pannen, maar ook kopjes en schoteltjes. Een soort "winkel van Sinkel". De smederij is in functie geweest tot 2004. Eerst was Jaap Rentenaar, zoon van Aris, de eigenaar en vervolgens was het Aris Rentenaar, de kleinzoon. Ze hebben de 100 jaar net niet kunnen volmaken.

Kerkweg 29

Van 1908 tot 1925 woonde hier Klaas Winkel, die behalve landbouwer ook barbier was.

De heropening door Sint Nicolaas van de vernieuwde winkel van Rentenaar in 1964. Er was volop belangstelling, maar vermoedelijk was het veel kijken en weinig kopen. (Foto: Wil van de Leygraaf)

VAN HEERHUGOWAARD NAAR AMERIKA

Rob Estoppey

Historisch Heerhugowaard werd onlangs benaderd door mevr. Ans Beerden uit Bergen die beschikt over een aantal brieven van het gezin Wokke dat in 1867 emigreerde naar Amerika. Pieter Wokke, geboren in 1822 in Heerhugowaard trouwt in 1857 in Heerhugowaard met Elisabeth (Lijsbeth) Stam uit Oude Niedorp. Ze hebben voor zover bekend een boerenbedrijf in de Waard, in de transportakte "Het Caselotje" genoemd, Westerweg 20. Na hun aankomst in Amerika blijft er contact met de familie hier. Uit de bewaard gebleven correspondentie krijgen we een beeld hoe men daar leefde en het contact met Heerhugowaard in stand bleef. Ze hebben bij hun vertrek voor zover bekend zeven kinderen waarvan er echter één, Jantje ook Jansje of Janzie genoemd, in Heerhugowaard blijft bij een pleeggezin bij peet Griet. Waarschijnlijk bij Pieters zuster en zwager. Wat de reden was dat zij als enige van de kinderen in Holland bleef is niet duidelijk maar in bijna iedere brief schrijven ze hoe ze naar hun dochtertje verlangen.

1.
In 1859 kocht Pieter Wokke, gehuwd Elisabeth Stam deze boerderij voor f.7.225. In de transportakte wordt deze boerderij 'Het Caselotje' genoemd. Pieter en zijn vrouw bleven er maar enkele jaren. In 1863 werd Westerweg 20 verkocht aan Cornelis Wagenaar uit Oterleek

2.
De Hengstman wordt in 1870 verkocht aan Jan Kooij, timmerman en herbergier uit Oude Niedorp. Hij koopt er ook 5 hectare land bij. In het café bouwt hij een kolfbaan.

Ze vertrekken in 1867 uit Rotterdam en komen 3 weken later aan in Chicago en vestigen zich in Calumet City bij Chicago. Er zitten daar nogal wat Hollanders waaronder hun burens Simon Schouten en Jan de Vries. Het is wel een heel andere wereld dan Holland. Meer ruimte en de mogelijkheid om voor vijftig koeien land te krijgen. Er zijn wolven en slangen en "wilde mensen". Ze wonen in een katholiek buurtje. Er zijn drie pastoors en met Allerzielen was er een grote processie in het dorp. Pieter schrijft dat hij een week naar Chicago is geweest en dat hij zoveel gezien heeft dat het teveel is om op schrijven. Een hele drukke stad met straten die wel vier keer zo breed zijn als de Langestraat in Alkmaar. Ze verhuizen nog al eens. Zo schrijft hij dat hij voor een jaar een nieuw huis huurt met veel land. Maar er zijn ook ongemakken als een sprinkhanenplaag en een vreemde koeienziekte veroorzaakt door doortrekkende ossen afkomstig uit Texas. Soms wel met duizend tegelijk. Een belangrijke inkomstenbron is de landbouw met producten als aardappelen, koren, meloenen, suikerriet, kool en bieten. In januari 1869 krijgt

Elisabeth (Betje) een dochter, Maartje. In juni schrijven ze naar Heerhugowaard dat ze zo lang geen brief hebben gekregen.

Zijn die brieven zoekgeraakt of zijn er bij u zulke slechte omstandigheden dat u niet durfde schrijven?

Ze zijn vooral verlangend *weer wat over ons kleine Jansje te vernemen die nimmer uit onze gedachte is.*

Er zijn plannen om met een aantal medebewoners te gaan verhuizen naar Virginia en daar in de buurt van Richmond te gaan wonen. Er is veel land te koop dat onbewerkt is omdat er geen slaven meer zijn die het werk doen. Er wordt over de kinderen geschreven: *onze kleine Griet die dik en vet is maar gezond en buitengewoon zoet. Iedereen noemt haar dikke Griet.* Jaap (Jacob) en Trijntje worden ook groot. Trijntje is schraal en poestig en vol drift. Anne (Antje) groeit ook en is een pretmaker. En dan gaat het over de kleine Merrie, de Amerikaanse, waarmee waarschijnlijk de in januari geboren Maartje wordt bedoeld. Ze ligt op dit moment op haar manier op het ledikant te schoppen en te praten. Het is een heel gnappe (knappe) baby. Ze besluiten definitief naar Virginia te gaan. Het klimaat is daar beter maar er is door de oorlog veel verwoest. In de huizen waar ze komen te wonen zitten nu de "Swarte" nog in. Maar voor zover bekend zijn ze daar nooit terecht gekomen.

Ze blijven nieuwsgierig hoe het in De Waard en Langedijk gaat en hoeveel zijn vroegere boerderij¹ "Het Caselotje" heeft opgebracht. Er zijn vragen over K. Wiebes, of die nog leeft en over Arie Goudsbloem en de bevalling van diens vrouw. En natuurlijk over dochter Jansje die al naar school gaat en of ze al wat kan schrijven.

In een schrijven van december 1869 melden ze dat ze tot hun grote droefheid *ons kleine Maartje verloren hebben.* Betje heeft er veel verdriet van. *De hele buurt was in de rouw over de dood van onze lieve Maartje.*

In een brief van maart 1870 vertellen ze dat ze allebei een aantal dagen erg ziek zijn geweest met veel koorts. Dat leidde

Ze hebben na hun aankomst eerst een aantal jaren in Calumet City ge-woond. Daarna vertrokken ze naar Lafayette in de staat Indiana

Mogelijk dat Pieter Wokke en zijn gezin met deze maatschappij naar Amerika vertrokken. Uit deze onderneming ontstond rond 1870 de Holland Amerika Lijn

bij Betje na enige dagen tot een miskraam met hevige bloedingen tot gevolg. Pieter is benieuwd wie in Heerhugowaard café De Hengstman² heeft gekocht.

Pieters vroegere buurman vraagt of zij ook naar Virginia komen. Ook vraagt hij

zich af hoe het in Holland gaat wat betreft de Frans-Duitse oorlog. (1870)

In een volgend schrijven vertelt Pieter dat zoon Jacob (Jaap) een paard-en-wagen heeft en alles opkoopt wat hij tegenkomt en dat in Chicago weer verkoopt. De anderen doen huishoudelijk werk en gaan momenteel niet naar school omdat er geen meester is. Het onderwijs stelt trouwens weinig voor op de school en ze hopen dat ze naar de nonnen kunnen. Ze willen met de kerst vertrekken want het leven is hier voor de kinderen niet goed en voor de ouders zo matig. *Hoewel wij niet klagen moeten over de ongehoorzaamheid, onverschilligheid en ongodsdienstelijkheid van onze kinderen.*

Sommige besteden hun kinderen tijdelijk uit in Chicago maar dat wil Betje niet. Betje krijgt ook weer een miskraam.

Oktober 1871

Verwondert dat ze zo weinig van Betjes familie vernemen. Het schijnt wel dat ze haar geheel vergeten hebben.

In 1872 is D. Zijp op bezoek in Holland en zij verwachten dat hij ook dat hij ook bij de familie een bezoek heeft gebracht *en hij moest ook naar Langedijk om dat ellendige swaavelstokke troepie een bezoek te geven.*

Uiteindelijk besluit Pieter met een aantal mensen, waaronder Derk Siewers van Schoorl en Thijs Boon van Bergen, naar Lafayette in de staat Indiana te gaan. De bedoeling was om met elkaar een "spookkar" te huren maar Pieter komt tijdelijk in wat financiële problemen i.v.m. een borgtocht. Hij moet er nu alleen een huren voor 50 Dollar.

Hij vraagt om te schrijven wat in De Waard is gebeurd waar iemand is doodgeschoten. Hij heeft dat in een Hollandse krant gelezen.

In brieven uit 1874 blijkt dat ze al een tijdje in Lafayette, Indiana, wonen. Uit een schrijven naar Holland blijkt dat er al langere tijd, bijna twee jaar, geen contact is geweest. Pieter schrijft; *daar wij in een lange tijd niet van elkander gehoord hebben zo zal het wel wat nieuws zijn dat gij van ons hoort en ik wil ten volle schuld bekennen dat ik te lang heb*

gewacht. Hij vraagt zich af of de hele familie in Holland nog in leven is want in twee jaar kan er heel wat gebeuren, tenminste bij ons. Wij hebben eergisteren ons enig zontje, negen maanden oud, naar het kerkhof gebracht. Dat is nu onze tweede Jaap. Hun eerdere zoon Jacob (Jaap) is dus blijkbaar eerder overleden.

Natuurlijk vragen ze zich af hoe het Jansje gaat, of ze al lezen en schrijven kan en of zij nog weet dat ze een vader en moeder en twee zusters, Trijntje en Antje, in Amerika heeft. Er komen nogal veel nieuwe Hollanders die vertellen dat alles in Holland zo duur is. Hij schrijft dat er in Holland geen mens is die zich een denkbeeld van Amerika kan maken. Ook hier is in de grote steden alles duur. En dan het vervoer; treinen met wel 80 wagons. In de passagierstreinen branden in een wagon 's winters twee kachels. Er zijn slaapwagons en "dinner cars" waar men elk uur van de dag warm kan eten.

Hij vraagt hoe het met Jan Wokke en zijn kinderen is. Waar P. Goudsbloem woont en of Jan Goudsbloem hen eens wil schrijven. Ze vragen of het mogelijk is om een portret van Jansje en peet Griet te sturen. Dat krijgen ze een paar maanden later toegestuurd. Dochter Trijntje wordt a.s. zondag aangenomen. Er zijn drie katholieke kerken en nog vele geloven waar men in Holland nog nooit van gehoord heeft. Het onderwijs is goed en Trijntje heeft goed geleerd op school. Ze leest en schrijft Engels, Duits en Hollands.

Links achter op deze familiefoto Willem Borst die in 1889 trouwt met de uit Amerika teruggekeerde Antje Wokke. Deze foto is uit ongeveer 1937

De laatste brief uit dit archief is van 9 december 1874 waarin Betje schrijft:

Heden den 10e december trof mij weder een rampzalige slag om mijn dierbare man door den dood te verliezen. Nu zit ik met mijn twee dochters alleen en ik lijd veel. Drie jaar terug mijn dierbare zoon verloren waar ik zoveel verwachting van had.

Ze vraagt of ze uit Holland bidprentjes willen opsturen want dat kennen ze in Amerika niet en ze eindigt met het verzoek om Jansje te vragen elke avond voor haar vader te bidden.

Maar hoe ging het verder met de moeder en haar twee dochters, Trijntje en Antje. Uit wat aanvullend onderzoek is duidelijk geworden dat de beide zusjes zijn teruggekeerd naar Holland. Hoe het met moeder is afgelopen weten we niet. Trijntje heeft in Heiloo en Alkmaar gewoond. In een dienstboderegister uit 1916 wordt ze aanvankelijk vermeld als Catharina. Dat is doorgestreept en gewijzigd in Trijntje. Beroep; herstelnaaister. Ze is ongehuwd.

Ze overlijdt in 1941. De overlijdensaan-gifte vermeldt;

Overleden te Heiloo, 6 januari 1941. Trijntje Wokke, oud 80 jaar, geboren te Heerhugowaard, wonende te Heiloo, ongehuwd, dochter van Wokke, Pieter en Stam, Elizabeth beiden overleden.

Antje trouwt 19 mei 1889 te Alkmaar met Willem Borst uit Warmenhuizen, van beroep schoenmaker. In de trouwakte worden als ouders genoemd; Pieter Wokke en Elizabeth Stam. Ze overlijdt 7 augustus 1903 op 41-jarige leeftijd in Alkmaar.

En hoe ging het verder met Jantje? Hoewel zij altijd in Nederland heeft gewoond is er maar weinig over haar bekend. Ze is ongehuwd en heeft o.a. in Wognum gewoond. Ze komt in 1947 bij de familie Borst in Bergen in huis. Een jaar later overlijdt ze daar, 84 jaar oud.

Jantje Wokke, rechts op de foto, met een van haar achternichten

Heden den twintigsten September achtienhonderd
 vier en Zestig, is voor ons ondergetekende, Ambtenaar van den burgerlijken stand der
 gemeente Heerhugowaard verschenen
Pieter Wokke van beroep
landman oud veertig jaren, woonende te Heerhugowaard
 welke ons heeft
 verklaard, dat zijn schiedensvot op den achtsten d'zes
 in het luts stunde te Heerhugowaard ten veertien ure,
 is geboren een kind van het vrouwelijck geslacht, uit Elsbeth
Stokke van beroep landman woonende te Heerhugowaard
 welk kind zal genaamd worden Jantje
 Zijnde deze inschrijving gedaan op sangite van degenen
 Van welke verklaring wij deze akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van de
getuuden oud veertig jaren woonende te Heerhugowaard van beroep
landman en van veertig jaren woonende te Heerhugowaard
 van beroep landman oud veertig jaren, woonende
 te Heerhugowaard en is deze akte na voorlezing door ons
 bevestigd en in de gereguleering is betreft de
geboorte
 De Ambtenaar voornoemd,
E. Dekema
W. Gaverd.

Geboorte- en overlijdensakte van Jantje Wokke

Nr. 56. Heden de achtste October negentienhonderd
 acht en veertig is voor mij ondergetekende, Ambtenaar van de Burgerlijke
 Stand der gemeente Bergen, verschenen
Borst, Petrus Jacobus, van beroep
verkooppman oud veertig jaar, woonende te Bergen
 die mij heeft verklaard daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat
 op de negentienste d'achtste October negentienhonderd
 acht en veertig te veertig uur
veertig minuten in deze gemeente is overleden
Stokke, Jantje,
 onder beoep landman oud veertig jaar,
 geboren te Heerhugowaard en woonende te Bergen,
 dochter van Stokke, Pieter, en: Stam, Elizabeth, beiden
overleden.
 Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.
 De Ambtenaar voornoemd,
P. J. Borst

Kinderen van Pieter Wokke en Elizabeth Stam

- Jacob** Geb. 24-03-1858 Heerhugowaard, overleden ca. 1872 in USA
- Trijntje** Geb. 02-02-1860 Heerhugowaard. overl. 1941 Heiloo. In een dienstbode register 14 sept. 1916 ingeschreven in Heiloo met de voornaam Catharina, die is doorgestreept en veranderd in Trijntje, beroep herstel naaister, vertrek uit Heiloo 7 mei 1927. Inschrijving in bevolkingsregister Alkmaar, 7 mei 1927. Overlijdensaangifte Heiloo 6 januari 1941. Trijntje Wokke, oud 80 jaar, geboren te Heerhugowaard, wonende te Heiloo, ongehuwd, dochter van Pieter Wokke en Elizabeth Stam, beiden overleden
- Antje** Geb. 14-11-1861 Heerhugowaard trouwt 19-05-1889 in Alkmaar met Willem Borst uit Warmenhuizen, van beroep schoenmaker. In de trouwakte worden als ouders van Antje genoemd, Pieter Wokke en Elizabeth Stam
 Zij overlijdt 07-08-1903 in Alkmaar. 41 jaar oud
- Maartje** Geb. 29-05-1863 Heerhugowaard, overleden 14 mei 1866, Heerhugowaard
- Jantje** Geb. 11-09-1864 Heerhugowaard. Overl. Bergen 29 okt 1948. Oud 84 jaar, dochter van Pieter Wokke en Elizabeth Stam, beiden overleden.
- Grietje** geb. 14-01-1865 Heerhugowaard. Overl. USA
- Maartje** Geb. 28-06-1867, Alkmaar
- Maartje** geb. 12 jan. 1869 Calumet City, USA. Overl. USA 1869

Bronnen

- Ans Beerden, brieven uit Amerika naar Holland 1868 - 1874
- Henk Komen, informatie over boerderij "Het Caselotje" en café "De Hengstman"

Heerhugowaard

Het zit als een warme jas
die dijk, deze polder, dit land
mouwen wapperend in de wind
dat gewas, wuivend riet, waterkant

rugpand, beschermend schild tot schuilen
een rieten dak, bollenschuur, de kas
opstaande kraag, koude ontwijkend
reigers naast vee in groeizaam gras

geweven stof in patronen
plattegrond van wijk en straat
geoliede rits, de weg door het midden
toegankelijk voor elke wens en maat

voorpand, voorzien van moderne snit
getuigenis van uiterlijk vertonen
de zakken, tijdloos gevuld
kern van het Waardse wonen

©Annek Groot
Stadsdichter Heerhugowaard

“BIJ EEN “NEE” BEGON IK TE LEVEN”

De grote betekenis van Jaap van Langen (100) voor Heerhugowaard

Tekst: Ed Dekker

Foto's: privéfoto's Jaap van Langen, Rob Eijpe, Koel- en Vrieshuis Gebr. van Langen B.V., archief Holland Media Combinatie, Alma van Langen, Ed Dekker

**'Bedankt buurman van langen'.
Een schattig briefje van Miranda, met
een mooie tekening.**

**'Ik wist niet dat u zo veel voor
Heerhugowaard heeft gedaan. Maar toen
ik het in de krant las wou ik u nog even
bedanken'.**

*Jaap van Langen en
Ed Dekker, de auteur van
dit artikel, aug. 2017*

Jaap van Langen bewaart de reactie op zijn koninklijke onderscheiding keurig in een plakboek over Heerhugowaard.

In 1985 is hij gedecoreerd met de gouden eremedaille verbonden aan de orde van Oranje-Nassau, hij was toen 67 jaar. Nu is hij 100 jaar.

Jacobus Cornelis van Langen, een rasechte Heerhugowaarder, geboren op 8 juli 1917. Op bezoek bij een ongekend vitale eeuweling. Een gesprek over zijn leven, als boerenzoon, ondernemer en bestuurder. Over pionieren. En over moeilijke jaren in Heerhugowaard en daarna de jaren van opbouw.

Buurmeisje Miranda heeft volkomen gelijk, voor duizend procent. Wie zich verdiept in het leven van Jaap van Langen, zal dat beamen. In de kracht van zijn leven heeft hij veel bijgedragen aan de ontwikkeling van Heerhugowaard, op diverse vlakken. Met steun van velen, vooral van zijn vrouw Toos. Hij is een pure agrariër, maar zijn invloed strekte zich aanzienlijk verder uit dan alleen de agrarische sector.

Daadkrachtig

Jaap van Langen in een paar woorden? Daadkrachtig, een doener, strijdbaar, slim, samen. „Als ze 'nee' tegen mij zeiden, begon ik te leven." Voorzitter van de LTB-De Noord, voorzitter van de Streekontwikkeling Heerhugowaard, vicevoorzitter van de Ruilverkavelingscommissie Heerhugowaard, voorzitter van de Altonstichting, voorzitter van Dorpshuis De Noord. Een indrukwekkende rij.

Als bestuurder heeft hij zich jarenlang met hart en ziel ingezet voor 'zijn'

Heerhugowaard. Altijd op zijn eigen manier. „Ik heb nooit een brief geschreven. Altijd rechtstreeks contact. Bellen of er-naartoe.”

Kind aan huis was hij in Den Haag. „Vaak was ik daar bij ingenieur Wellen, directeur-generaal van Landbouw, de hoogste ambtenaar van het ministerie. Kamer 6000, ik wist precies waar hij zat.” En zo lukte het hem om tonnen naar Heerhugowaard te halen.

Vaste hand

Kamer 6000, in zijn aanleunwoning bij zorgcentrum De Raatstede zegt Jaap van Langen dat alsof het gisteren is gebeurd. Na een kwartier praten vraagt hij: 'Koffie?' Met soepele tred keert hij snel terug uit de keuken en schuift met vaste hand het geurende kopje op tafel. Alsof een beweeglijke vent van halverwege zeventig voor je staat.

Hij woont zelfstandig, op z'n 84e kocht hij deze aanleunwoning. De meeste dagelijkse dingen doet hij zelf, ook de was. Voor warm eten gaat hij naar De Raatstede.

„Mijn hulp komt eens in de veertien dagen. Zij kwam al bij ons op haar 18e. Nu is zij 70, Bets de Jong-Pater.”

Zijn dochters regelen de boodschappen.

„Mijn gezicht wordt een stuk minder. En ik draag een gehoorapparaatje. Verder gaat het prima. Lekker eten en lekker slapen, dat is belangrijk. Geen dingen doen die niet goed voor je zijn, zo heb ik altijd geleefd. Niet het vele is goed, maar het weinige goede, dat zei ik ook vaak. Mijn kinderen houden mij van alle kanten in de gaten. Ze hebben er licht werk van, ze zeggen dat ik het goed doe.” En weer die brede glimlach, een trotse glimlach.

Veenhuizerweg 29, Heerhugowaard. De ouderlijke boerderij van Jaap van Langen, hier stond zijn wieg. Vader Cornelis van Langen betrok de toen net gebouwde stolp in 1907. Jan van Langen (1948), oomzegger van Jaap, en zijn vrouw Ans Wever verhuisden eind juli 2017. Na 110 jaar geen Van Langen meer op deze plek.

De nog bestaande vroegere tuindersschuur op het erf van Veenhuizerweg 29. Voor jonge Jaap begon hier de tuinderij na het overlijden van zijn vader in 1944.

Veenhuizerweg

Jaap van Langen is geboren in een stolp aan de Veenhuizerweg, de nummer acht in een gezin van tien kinderen. Zijn ouders Cornelis van Langen (1880-1944) en Alida Johanna Winter (1881-1960) betrokken bij hun huwelijk in 1907 een spiksplinternieuwe boerderij, Veenhuizerweg 29. Vader Pieter van Langen (1842-1918) had die laten zetten.

„Mijn grootvader Pieter van Langen was een dynamisch man”, vertelt Jaap. „Hij zorgde voor een boerderij voor al zijn zeven kinderen. Drie kwamen er aan de Jan Glijnisweg, een aan de Groenedijk en drie in De Noord.” Jaap heeft zijn opa niet gekend. „Hij overleed een jaar na mijn geboorte.” Landbouwer Pieter van Langen is de stamvader van de boerenfamilie Van Langen in Heerhugowaard. Als jonge knaap vestigde Pieter zich in De Waard. Het verhaal gaat dat hij lopend uit Graft kwam, zijn geboortedorp. Pieter trouwde in 1868 in Obdam met Antje Steur (1847-1896), ge-

boren in Wognum. Als pachter kwam het jonge stel op de toen net gebouwde boerderij Veenhuizerweg 25. Twaalf jaar later werd hij eigenaar van deze stolp tegenover de Kerkweg naar Veenhuizen.

Miserabel

Vader Kees (Cornelis) overleed in 1944, hij was nog maar 64 jaar. „Op eerste kerstdag. Het was miserabel. Een ziekbed van twee jaar, hij had kanker. In die twee jaar ben ik volwassen geworden. Ik was altijd 'kleine Japie', op m'n 25e was ik nog een snotneus. Na de dood van vader dacht ik: 'Kom maar op.'” Om zijn woorden kracht bij te zetten, spuugt hij in zijn handen en maakt krachtig wrijvende bewegingen.

Jaap (toen 27) en zijn jongere broer Jan zetten het ouderlijk bedrijf voort. Jaap de tuinderij, Jan de koeien. Het bedrijf bestond uit twaalf koeien, kool en aardappelen, met veertien bunder land. „Ik stopte als leerling-keurmeester bij de NAK, voor het keuren van aardappelen. Zo kon ik me volledig wijden aan het bedrijf.”

Zijn moeder is een bakkersdochter uit Uitgeest. Hoe komt zijn vader als boerenzoon uit Heerhugowaard in Uitgeest terecht? „Ome Jaap had kennis aan een vrouw uit Uitgeest en leerde het dorp een beetje kennen. Hij wees mijn vader op een familie met veel dochters. En dan moest hij naar Alie vragen.” Zo gaan die dingen soms.

„Te paard ging mijn vader naar Uitgeest. Hij was helemaal geen paardenman, de tocht moet voor hem verschrikkelijk zijn geweest.”

'Akkerstudent'

Hij noemt zijn vader 'een apart mannetje'. „Hij zat overal in. Voorzitter van de LTB, voorzitter van de Boerenleenbank. Zat in het polderbestuur, was kerkmeester. Hij stimuleerde ons om te leren. Mij lag dat niet. Ik was altijd buiten. 'Akkerstudent', zo noemde ik mij. Al als peuter ging ik mee het land in, zoals met wieden. Ik sliep dan in een greppel.”

Wie zijn levensverhaal hoort, zal verbaasd zijn. Op de lagere school in De Noord zullen meester Van Schaik en nadien meester Jansen in hem nooit de doorzetter hebben gezien die Jaap van Langen zijn hele verdere leven bleek te zijn.

Jaap van Langen (links) als tuinder. Naast hem Frans van den Hoek uit 't Veld, toen een jonge loonbroeier (later Van den Hoeks Broeiproeven-bedrijf).

„Op school was ik oervervelend. Ik was vergroeid met de natuur. Kleuterschool had ik niet gehad, ik had nooit geleerd stil te zitten en te luisteren. In klas een en twee bleef ik zitten. Pas bij meester Overtoom ging het beter, hij wist mij voor de kar te krijgen.”

„Meester Overtoom maakte studie van mij, hij wist hoe met Japie om te gaan. Ik ben woordblind, dáár kon hij in die tijd niks aan doen. Ik heb veel aan hem te danken.” Meester Overtoom zou niet de enige persoon zijn die een belangrijke rol in zijn leven speelde, zoals we verderop in dit verhaal zien.

Dubbeltjes tellen

De crisistijd heeft hem het sterkste gevormd. „Dat waren miserabele jaren. Tien jaar, vanaf 1929. Het begon pas iets beter te gaan door de naderende oorlog.

Aardappelen brachten gaandeweg de crisisjaren niets meer op, kool werd voor de koeien gegooid. 's Avonds telden vader en moeder dubbeltjes en kwartjes, als er weer een rekening moest worden betaald. Mijn broer Jan hoorde dat. Hij sliep in de huiskamer samen met Cor, de twee jongsten. Ik sliep 22 jaar in de stal, achter de koeien.”

Eind jaren twintig, met de Tweede Wereldoorlog in zicht, stegen de prijzen weer iets. „Honderd kilo poters brachten toen weer acht gulden op.”

Heerhugowaard kreeg in die moeilijke jaren de naam van 'brandpolder'. „Voor 25 gulden stak een inwoner in opdracht boerderijen in de brand. Het was de wanhopige eigenaar te doen om het verzekeringsgeld, hij had meer niks te verliezen.” Jaap noemt de

naam van de brandstichter. „In De Waard was wel algemeen bekend wie dat was.”

Paarden

Jaap van Langen is een paardenman. Hij is gek van paarden. „Als jochie werkte ik al op het land met paarden. Ploegen, zaaien, ik deed heel veel met ze. Moeder reed liever met mij mee met paard en wagen dan met vader. Japie kon het wel, Japie deed het wel.”

„Soms leenden we van ome Arie de kapwaggen. Drie, vier keer reed ik met de kapwaggen naar de kerk toen vader was overleden. Het was spiegelglad. Geen probleem, het paard liep met vier stiften.”

Veel later, zijn kinderen waren tieners, hield hij zich bezig met het fokken van paarden. Hij fokte harddravers en bezocht koersen.

Terug naar toen, naar de Veenhuizerweg. Op een bedrijf met twaalf hectare land kon de jonge Jaap niet uit de voeten. Hij was sterk en ambitieus, wilde meer. In De Noord wisten ze al dat 'kleine Japie' een gedreven man was. Ploegen en zaaien deed hij ook bij anderen. Veertig hectare met het paard, daar draaide hij zijn hand niet voor om.

„Een bedrijf van die grootte wilde ik ook. Ik wilde vooruit. Groter, sneller, efficiënter.” De ruime Noordoostpolder lonkte, maar er was geen plek voor de Noordender. Hij werd afgewezen. „Ik had geen landbouwschool gehad. Alleen tuinbouwschool, een paar cursussen.”

Boter invriezen

De afwijzing was een tegenvaller, maar Jaap had al vooruitgedacht. Hij wist haarfijn wat hem te doen stond. Moeiteloos somt hij de data op. „Het afbericht kwam op 6 februari, 1951. Op 7 februari, de volgende dag, bestelde ik drie koelmachines. Per stuk 33.000 gulden. Ik zag daar brood in. Een koel- en vrieshuis. Producten koelen en vriezen.”

„Ik huurde al een loods in Langedijk voor het koelen van kool. Ik vond dat leuk.

Vooral in boter zag ik veel. In de wijde omgeving was er niet zo'n koel- en vriesbedrijf. Ik wilde het groot aanpakken. Geen marmottenbedrijf, ze moeten je zien staan.” Opnieuw een datum, zonder haperen. Op 8 juli 1951 kreeg hij zijn eerste partij bollen. Het nieuwe complex aan de Middenweg in

De Noord had een inhoud van liefst 1750 kubieke meter.

Tonnetjes boter lossen bij het koel- en vrieshuis van Jaap van Langen. Juist in boter zag de energieke ondernemer veel.

Koel- en Vrieshuis Gebr. van Langen B.V. in Heerhugowaard-De Noord anno 2017. Met dit bedrijf begon Jaap van Langen in 1951.

Ruimere bril

De opvallende stap van tuinder naar koelhuisexploitant betekende in 1951 een investering van 120.000 gulden. Voor die tijd een enorm bedrag. „De Boerenleenbank in De Noord durfde dat niet aan. De Landbouwbank in Schagen wel. Mijn accountant was C.P. Jong, kassier van de Landbouwbank. Hij had een ruimere bril op." Cor Jong was ook zo'n man die bepalend was op de levensweg van Jaap van Langen. Als directeur van de Landbouwbank groeide hij uit tot huisvriend. Moeder stond garant voor de forse investering, eigenlijk de hele familie. Jaap moest

nog stevig in de clinch met het Borgstellingsfonds voor de Landbouw te Den Haag. „De aanvraag had ik in februari ingediend, maar pas in juni kwamen ze kijken. Het dak was er toen al op. Volgens hen kon ik daardoor niet de gevraagde 20.000 gulden krijgen." De Haagse ambtenaren kregen toen snel in de gaten dat er met Van Langen uit Heerhugowaard niet viel te spotten.

Pallets

Het koel- en vrieshuis was een gouden greep. Het bedrijf groeide als kool. Uitbreidingen volgden in 1959, 1961, 1962, 1964, 1967 en 1977. „Ze wilden 'allegaar' bij mij koelen. Het was pionieren. Mijn sterkste punt? Ik dacht voor de klanten. Hoe kan alles vlugger en makkelijker. Ik begon met gaasbakken, met pallets. Vrachtwagens moesten niet in de rij staan wachten."

Zo breidde het bedrijf uit met onder meer twee vriestunnels van elk min veertig graden. „Oliebollen kreeg ik hier. Poelier Thaam Dam uit De Weere kwam met duizend kuikens per dag. Het abattoir uit Alkmaar met schouderhammen en achterhammen, een nachtje invriezen. Kersen en frambozen uit Joegoslavië, alles kon." Via de haven van IJmuiden kwam de lading van zeeschepen - 10.000 ton vis per keer - in De Noord.

Veel zaken deed hij met handelsbedrijf J.P. Beemsterboer uit Warmenhuizen, later met Daalimpex van Piet Blankendaal uit Tuitjenhorn.

Te bar

De uitbreiding in 1964 ging niet zonder slag of stoot. Jaap ging er speciaal voor naar Eindhoven, naar het hoofdkantoor van de Landbouwbank. Een 'nee' is voor hem niet gelijk een 'nee', dat was bekend. „Ik had twee jaar eerder geïnvesteerd voor 460.000 gulden, een cel van 40 bij 20 meter, vier hoog. In 1964 wilde ik uitbreiden voor twee ton. Ik moest 120.000 gulden financieren, maar dat was 'Eindhoven' te bar."

„Op 1 april had ik de nieuwe cel al verhuurd, en kort daarna nog een keer, maar ik moest nog beginnen met bouwen. Ik pakte de telefoon, belde naar Eindhoven, vroeg naar Van Kampen en zei dat ik de volgende dag om tien uur op de stoep zou staan. Dat

kon niet, zei hij, maar daar nam ik geen genoegen mee."

De volgende dag stond Jaap van Langen om vier uur op en was ruim op tijd in Eindhoven. Hij keerde terug in Heerhugowaard met een lening van 120.000 gulden: 60.000 gulden tegen 3,5 procent, de andere helft tegen 2 procent extra. „Zo kwamen we tot elkaar." En hij herhaalt: „Bij 'nee' begin ik te leven."

Koolboxen

De grootste investering volgde in 1977: 1,25 miljoen gulden voor een cel van 30 bij 50 meter en acht hoog. Min 25 graden. Tot het einde bleef hij pionieren. „In 1974 begon ik met koolboxen, kocht er 650. De boxen waren een revolutie. Die losse kool was ik zat. In de boxen kon de kool een uitstekende behandeling krijgen. Ze bleven goed van 1 november tot 1 juni."

In 1982 stopte Jaap met het koel- en vrieshuis. Het was uitgebreid tot 50.000 kubieke meter. Zoons Sjaak en Niek - een tweeling - zetten het bedrijf als huurder voort. Tien jaar later werden zij eigenaar. Sinds 1996 is het bedrijf in andere handen, buiten de familie. De naam bleef Koel- en vrieshuis Gebr. van Langen.

Werktuigencoöperatie

Gedurende tien jaar combineerde Jaap van Langen het koel- en vrieshuis met een

Jaap van Langen als bestuurder.

werktuigencoöperatie, van 1952 tot 1962.

„Ik was de zaakvoerder. De coöperatie begon met één trekker. Al snel hadden we er vier. Ik ben gestopt toen de mestverspreiders zich aandienen. Mestverspreiders en kool onder hetzelfde dak, dat ging niet."

De werktuigencoöperatie is toen verder gegaan in een hal aan de Harlingerstraat. Jaap van Langen had daar twee hallen gezet. Een van de hallen verhuurde hij aan de organisatie BB, Bescherming Bevolking. De BB sloeg daar blikken biscuit op, te gebruiken in tijden van nood. Jaap had deze lucratieve huurder te danken aan zijn goede contacten in Den Haag.

LTB

De wereld hield voor Jaap van Langen niet op bij zijn bedrijf. Anders had hij nooit koninklijk goud verdiend en had buurmeisje Miranda niet zo'n leuk briefje geschreven. In 1957 volgde hij Klaas Oudeman op als voorzitter van de LTB-De Noord en trad daarmee in de voetsporen van zijn vader. Het kostte tuinder Jaap Pronk geen moeite om twintig ondersteunende handtekeningen op te halen.

„Ik wilde best voorzitter worden, maar zei: 'Joôs, ik ga niet zomaar op die stoel'. Er moest veel overlegd worden. Met andere LTB-afdelingen, met de gemeente, de provincie, het Rijk. Ik zag dat er in Heerhugowaard veel aan de hand was op agrarisch terrein. In het centrum zaten veel niet levensvatbare bedrijven. Met anderhalf tot twee hectare, aardappelen en kool. Veel te klein. Een miserabele toestand."

„Tien jaar crisis en vijf jaar oorlog hadden in Heerhugowaard diepe sporen achtergelaten. De polder was op achterstand gekomen. Het lukte niet om die goed te maken. De ouderen geloofden het wel, waren moe. Zij waren kopschuw gemaakt. Het was prieken. De jongeren zagen geen perspectief. Dat kon zo niet langer. De agrarische stand in De Waard holde achteruit. Velen zagen er geen heil meer in en vertrokken naar de Hoogovens en de havens."

Voor de kar

Tuinbouwconsulenten moesten worden ingeschakeld. Landbouwconsulenten en andere deskundigen moesten agrarisch Heerhugowaard uit het slop halen, nieuw elan geven. Met geld uit Haarlem en Den Haag, dat had Jaap van Langen voor ogen.

„De tuinbouw moest weer voor de kar komen, de landbouw en pluimveehouderijen. We zagen ruimte voor vijftien pluimveehouders in Heerhugowaard. Er zijn uiteindelijk twaalf kippenbedrijven van de grond gekomen. Er moest meer glas komen. Bedrijfjes van 500 meter glas konden niet meer. Zeker het dubbele was nodig." De plaatselijke economie op gang brengen, dat was het doel van Jaap van Langen. Samen met anderen. Zo wist hij in gezamenlijkheid veranderingen in Heerhugowaard op gang te brengen die zijn weerga niet kenden en waarvan bevolking en ondernemers - kortom de volledige gemeenschap - tot op de dag van vandaag profiteren.

Streekontwikkeling

Van het een kwam het ander en de persoon Jaap van Langen belichaamt deze stormachtige ontwikkeling. De inzet en de lobby van onder meer de LTB leidde tot de oprichting van de Streekontwikkelingscommissie. Met als doel de economische oppepper van het versnipperde Heerhugowaard breder aan te pakken. Voorzitter van deze commissie werd Jaap van Langen. 'Kleine Japie', maar daar had al lang niemand het meer over.

Uit de 'Streekontwikkeling' kwam de Ruilverkavelingscommissie Heerhugowaard voort. Met Jan de Groot als voorzitter en Jaap van Langen vicevoorzitter. Hier stopt het verhaal niet. In 1967 ontstond de Altonstichting.

Gedeputeerden

Alton staat voor 'Algemene land- en tuinbouwontwikkeling'. Met Jaap van Langen als de eerste voorzitter, een logische keuze. Het ontstaan van de Altonstichting was de volgende stap in de agrarische ontwikkeling in Heerhugowaard. Voornaamste doel was modernisering van de vollegrondsgroente-teelt in de polder, zeg maar om de vastgelopen land- en tuinbouw weer op gang te helpen en - dat vooral - te houden. De provincie wees het noordelijk deel aan als concentratiegebied voor glastuinbouw.

Gesteund door velen op de achtergrond wist Jaap goed de weg in Den Haag en Haarlem. Zijn doortastende en open handelwijze leverde Heerhugowaard veel geld op.

Vier opeenvolgende gedeputeerden maakte hij in het Provinciehuis van heel nabij mee: Willem Merckx, Dick Laan, Jan van Dis en Herman Korte. „Merckx had een subsidiepot van twee miljoen gulden. Daar konden we mooi van profiteren."

In Albertus Franciscus Molleman (1915-1987) trof Jaap van Langen een man die even voortvarend en energiek was.

Molleman werd in 1957 burgemeester van Heerhugowaard. Hij bleef dat tot zijn pensioen in 1980. Heerhugowaard telde in 1957 6.500 inwoners. In 1980 waren dat er 31.000. Nu (2017) zijn dat er bijna 54.000.

Onstuimig

Burgemeester Molleman gaf de aanzet tot een onstuimige groei. Deze bouwwoede leverde Heerhugowaard in de jaren zeventig zelfs het predicaat op van snelstgroeiende gemeente van Nederland. „Met plezier heb ik de nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen zien ontstaan", kijkt Jaap van Langen terug. „Heerhugowaard kreeg daarvoor een enorme economische injectie. En daar profiteerde de gehele gemeenschap van, ook de agrarische sector."

Het stimulerende werk van de 'Alton' leidde tot het - op dat moment - grootste glastuinbouwgebied in Noord-Holland. De deelgebieden Alton 1 en Alton 2 kregen een bruto-oppervlakte van 216 hectare, waarvan 95 hectare glas.

Jaap van Langen was een van de initiatiefnemers van de Altonstichting en werd, dat zagen we, voorzitter. Ook een man als Marinus Blauw speelde een grote rol bij de Alton. Blauw was in Heerhugowaard de voorman van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, de algemene evenknie van de LTB.

Jaap van Langen bleef vijftien jaar voorzitter van de Altonstichting. „Ik had veel contact met ingenieur Sneep. Die heeft de eerste jaren veel betekend voor de Alton." Dr. ir. J. Sneep was sinds 1958 rijks tuinbouwconsulent te Hoorn. Hij was ook directeur van het Proefstation voor de groente-teelt in de vollegrond te Alkmaar. Voor financieringen kon Jaap weer zonder veel moeite zaken doen in Schagen.

Ruilverkaveling

LTB, Streekontwikkeling, Alton. In dat rijtje hoort ook de ruilverkaveling. De Ruilverkavelingscommissie Heerhugowaard

functioneerde van 1966 tot 1972. Jaap schraapt zijn keel. „Ze wilden mij als voorzitter, maar dat werd mij te gortig. Ik had al genoeg aan mijn hoofd." Hij werd vicevoorzitter, Jan de Groot voorzitter. „Het werd een administratieve verkaveling. Het belangrijkste was een einde te maken aan versnippering. Veel land- en tuinbouwbedrijven hadden hier en daar een hoekje land. Dat moest anders. Grotere kavels rond het bedrijf, dat was de toekomst. Kopen en verkopen, ruilen. Op zich voldeed de verkaveling van 1631 na de drooglegging nog steeds. Er waren toen kavels van zes hectare in cultuur gebracht. Door de crisis in de jaren dertig was enorme versnippering ontstaan. Er zaten zes tuinders op een kavel van zes hectare. Dat moesten er één of twee worden."

De gemeente was in de jaren van de ruilverkaveling een geduchte partij op de grondmarkt. Heerhugowaard had grond nodig voor huizen en bedrijven. Voor een hectare betaalde de gemeente 12.500 gulden. De kosten van de administratieve verkaveling in Heerhugowaard vielen mee. De investering bleef beperkt tot vier miljoen gulden, weet Jaap.

Zaterdag 8 september 1979. Dijkgraaf Jaap van Langen opent op het bordes van het gemeentehuis de Waardse polderfeesten ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Polder Heerhugowaard. Rechts echtgenote Toos van Langen-de Wit.

Dijkgraaf

In de jaren zestig kreeg Jaap van Langen er nóg een pet bij. Hij werd dijkgraaf van de Polder Heerhugowaard. In 1967 nam hij de plek in van Hein Stuijt. „Ik werd van de straat geplukt", zegt hij over deze extra bestuursfunctie.

Het voorzitterschap van het polderbestuur paste hem als gegoten. Er waren veel raakvlakken met zijn andere bestuurlijke activiteiten. Ook als dijkgraaf kreeg Jaap van Langen veel met de gemeente van doen.

„Burgemeester Molleman dacht alleen aan bouwen. Wij trapten op de rem. Er moest voldoende vervangend water komen."

„Dat betekende tien procent water per tien hectare. Dus tien huizen minder op een hectare. Dat legden we vast in de Technische Club. Ik zat daar in met ingenieurs en was voorzitter. Ik was geen technet, maar wist wel alles van de logica van water." De vijvers in woonwijken zijn het blijvende resultaat.

Het was makkelijk praten met burgemeester Molleman, de lijnen waren kort. Molleman kwam in 1973 zelfs in het polderbestuur,

De laatste

Jaap van Langen werd de laatste dijkgraaf van de Polder Heerhugowaard. Eind 1979, twaalf jaar na zijn installatie, sloeg hij voor de allerlaatste maal met de voorzittershamer. Als zelfstandig bestuursorgaan werd de Polder Heerhugowaard opgeheven. Met zestien andere polders ging 'Heerhugowaard' op in een nieuw, groot orgaan. Waterschap Groot-Geestmerambacht werd op 1 januari 1980 een feit.

Het gemor bij de op te heffen polderbesturen was groot. Jaap van Langen: „Ik begreep dat het niet anders kon. Zo'n kleinschalige opzet werkte niet meer. Niet efficiënt. Een voorbeeld. Voor de aanleg van een gas- of waterleiding door de polders moest de Gasunie of PWN overleggen met veel te veel besturen. Geen doen."

Feestweek

Met een feestweek vierde de Polder Heerhugowaard in 1979 uitbundig haar 350-jarig bestaan. Jaap van Langen opende op zaterdag 8 september de festiviteiten. Hij is de boeken ingegaan als de 24e dijkgraaf van Heerhugowaard.

Het allerlaatste polderbestuur van Heerhugowaard bestond uit: J.C. van

Een van de 43 praalwagens in de openingsoptocht 8 september van de polderfeesten. De Heerhugowaard was vanaf het begin al geen rijke polder en de crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw sloeg keihard toe. Als bestuurder heeft Jacobus Cornelis van Langen zich volop ingezet om agrarisch Heerhugowaard nieuw elan te geven.

Jaap van Langen (links) en voorzitter van het jubileumcomité Tom Kocken tijdens de kortebaandraverij op de Middenweg van P.S.V. Vooruit tijdens de feestweek in september 1979. Beide heren reden voor het begin van de races twee ritten tegen elkaar. Jaap was op en top een paardenman. Op latere leeftijd fokte hij harddraver. Tot zijn 70e reed hij vaak met vrienden in de duinen van Schoorl met zijn paard Hillegonda

Bij het vroegere poldergemaal aan de Huygendijk, nu Poldermuseum Heerhugowaard. „Ik was nooit zo museum-erug. Kijk vooruit, niet achteruit. Maar ik zag er toch wel wat in.”

Langen (dijkgraaf), J. Tromp (secretaris-penningmeester), A.J. Oudhuis, Ant. Groot, A.P.A. Overtoom, M. Blauw, J. Beers, A.F. Molleman (heemraden), P.J. Oudeman, J. van Kleef, C. Entius, W.G. Stuijt, N.Th. van Stralen, K. van Graft, K. Gootjes, F.J. van Stipriaan, N. de Moel, J.M. de Wit, J.J. Beers en G.J. Groot (hoofdingelanden). Technisch medewerker van de polder was C. Zonneveld.

Het jubileumfeest begon eigenlijk drie dagen eerder. Gedeputeerde Jan van Dis opende op 5 september officieel het Poldermuseum Heerhugowaard. Met de waterschapsconcentratie was de vergaderzaal in het vroegere stoomgemaal aan de Huygendijk overbodig geworden. Deze ruimte werd ingericht als museum. Jaap gaat rechtop zitten. „Ik was nooit zo 'museum-erug'. Ik heb niks met het verleden, ik kijk altijd vooruit. De toekomst is belangrijker dan het verleden. Maar zo'n museum leek mij toch wel wat. Heerhugowaard had nog niks op dat gebied. Andere polders wel. Ik had dat gezien als bestuurslid van Uitwaterende Sluizen. Dit hoogheemraadschap besteedde en besteed veel aandacht aan het verleden. In mijn ogen te veel, maar goed.”

„Een museum, hoe pak je zo iets aan? Ik wist niks van een museum.” Zijn buurman hielp hem op weg, ook weer zo'n man die - toevallig of niet - op het juiste moment op zijn pad kwam. Zijn naam is Kees Heyligenberg, toen historisch-stedebouwkundig architect bij de Rijksdienst voor Monumentenzorg. Hij was nauw betrokken geweest bij de inrichting van het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. „Precies de man die ik nodig had. Hij hielp ons op weg.” Kees Heyligenberg werd ook de voorzitter van de nieuwe Stichting Den Huygen Dijck, die het museum ging beheren.

Politiek

Een blauwe maandag was Jaap van Langen actief in de politiek. Dat lag hem totaal niet, daar kwam hij snel achter. Als lijststaanvoerder van de KVP in Heerhugowaard belandde hij in 1966 na de gemeenteraadsverkiezingen op het wethouderspluche. Wethouder Jaap van Langen, dat was nieuw. Na twee

Als dijkgraaf (1967-1979) en als 99-jarige. Eind juli 2016 onthulde Jaap van Langen in het Poldermuseum Heerhugowaard een staatsieportret dat kunstenaar Rem de Boer van hem maakte. Van Langen was de laatste dijkgraaf van de Polder Heerhugowaard. Met zestien andere polders ging 'Heerhugowaard' begin 1980 op in het nieuwe Waterschap Groot-Geestmerambacht.

Jaap en Toos van Langen-de Wit, 25 jaar geleden.

maanden moest hij het veld ruimen, door ruzie in de eigen KVP-gelederen. Hij ging verder als raadslid, maar ook dat paste hem niet. Na acht maanden stapte hij op. „Ik ben een man van elkaar een doelpunt gunnen. In de politiek werkt dat niet zo.“

Een heel verhaal over ondernemen en besturen. Maar wie is Jaap van Langen nog meer? In 1945 trouwde hij met Toos de Wit, op 11 september voor de wet, een dag later voor de kerk. Catharina Johanna Maria de Wit, een dochter van Nicolaas de Wit en Maria Ruiter. Geboren op 18 oktober 1922 in Heerhugowaard. Het huwelijk schonk Jaap en Toos twaalf kinderen, zes zoons en zes dochters. Dit zijn ze: Kees (geboren in 1946, woont in Saudi-Arabië), Sjaak (1948, Lelystad), Niek (1948, Schoorl), Miriam (1949, Gothenburg), Alma (1952, Alkmaar), Josien (1953, Alkmaar), Rob (1954, Brazilië), Eugen (1956, Heerhugowaard), Joost (1957, Wageningen), Judith (1958, Heerhugowaard), Karin (1960, Alkmaar) en Deborah (1962, Heerhugowaard).

Echtgenote Toos is overleden in 1994, op 7 december. Zij is 72 jaar geworden.

Jaap is trots op zijn vrouw, zijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Zijn woning staat en hangt vol familiefoto's.

Eeuwfeest

Jaap is 8 juli 100 jaar geworden. Het eeuwfeest is groots gevierd, samen met de twaalf kinderen en aanhang. Met Jaap als middelpunt bezocht het complete gezelschap de familieboerderij Van Veenweg 29.

De witte koolschuur achter de boerderij ziet er van buiten vrijwel net zo uit als zo'n driekwart eeuw geleden toen Jaap daar met de tuinderij begon.

Twaalf kinderen, twintig kleinkinderen en zestien achterkleinkinderen: een rijk bezit. Jacobus Cornelis van Langen beseft dat ten volle en geniet daar elke dag van.

Het dagelijks leven blijft hem voldoende afleiding brengen. Eens in de week krijgt hij een nieuwe cd toegestuurd. Een luister-cd, met in gesproken woord in z'n geheel de jongste editie van Elsevier Weekblad. Vaste prik is ook 's avonds het RTL Nieuws, dat

van half acht. Jaap van Langen wil op de hoogte blijven.

„Op m'n 90e heb ik de auto weggedaan, op m'n 94e de e-bike. Nu ben ik het liefst thuis, hier ben ik op mijn best.”

Tegen half een, tijd om te eten, in het restaurant van De Raatstede. We hebben vanaf tien uur gepraat. Alleen voor twee koppen koffie onderbroken. Niks van vermoeidheid te ontdekken. „Bedankt voor het gesprek. Ik ben nog nooit zo open geweest.”

Bronnen

interview met Jaap van Langen, 29 augustus 2017
archief Jaap van Langenarchief Holland Media
Combinatie, AmsterdamStolpboerderijen in
Heerhugowaard, Henk Komen, deel 3,
2011Genealogie van Langen, Agnes Dunselman-
Borgers, 1981, 't is me 'n feest 'weest', Jan Tamis,
1979 God schenke wasdom en zegen (over LTB-afde-
lingen en hun vaandels), LTB, 1990 De Heer-
Hugowaard (1629-1929) - een geschiedenis van den
polder, mr. J. Belonje, 1929 De Heerhugowaard, J.J.
Schilstra, 1981
Veenhuizen van vroeger, Ed Dekker, 1993.

Jaap van Langen op zijn honderdste verjaardag, juli 2017.

In de Jaren 90 van de vorige eeuw werd er door de Wijkvereniging van de Schilderswijk een maandblad uitgegeven. " De Ezelsbrug ". Via-via kregen wij, Historisch Heerhugowaard, een aantal van deze maandbladen in handen. Een van de schrijvers in dit maandblad was Boer Blauw. Hij schreef gemakkelijke stukjes vanuit zijn eigen leven en herinneringen. Het leek ons een mooi eerbetoon aan Boer Piet Blauw om in De Overhaal zo af en toe een van zijn verhaaltjes opnieuw te publiceren.

Hooitijd

Een bekend en veel gebruikt gezegde, dat vroeger, maar ook nu nog vaak te pas en te onpas gebezigd werd in werksituaties die niets met hooi en hooioogst hadden te maken. Bijvoorbeeld, als beeldspraak ten opzichte van de huisdokter in een griepperiode, of als schaatsenslijper in een ijs tijd. Dan sprak men van " 't is voor hem nu hooitijd". Het was afgeleid van de vroeger zo duidelijk alles overheersende hooioogstdrukke. Mijn herinneringen in deze gaan ongeveer tot de jaren 1913/1920 en later. Het wel en wee van de boer, van zijn gezin, van zijn medewerkers en belanghebbenden en ook van het vee zelf, hing voor een groot deel af van juist het hooi... Het hooi was de basis voor de voeding van het vee gedurende de zes wintermaanden. Heel lang is dat nog zo gebleven. Pas de laatste tientallen jaren heeft hooi voor een groot deel plaatsgemaakt voor de voordrooggraskuil en ook veel maisteelt. Dit wordt praktisch allemaal mechanisch ge-

Hannekemaaiers, ook Poepen genoemd. Ze kwamen vooral uit de noordoostelijke provincies in Nederland en uit Westfalen.

oogst en opgeslagen onder plastic. Omdat hooi in die vroeger jaren nog bijna geheel een handarbeid product was, werd door veel boeren gebruik gemaakt van seizoenarbeiders, speciaal voor het handmaaien met de zeis. Veelal waren dat mannen uit Gelderland of Drenthe. Vaak aangeduid als "poepen" zonder dat dit discriminerend werd bedoeld. Deze hadden vaak zelf een "keuter"bedrijfje wat dan enkele weken door hun vrouw en/of kinderen moest worden behartigd. Wat handmaaien betrof waren ze specialisten. Ze kwamen dan met de nachtboot vanaf bijv. Harderwijk, over de toen nog Zuiderzee naar de markt in Hoorn, Purmerend of verder met de trein vrijdags naar de Alkmaarse Kaasmarkt. Bepakt en bezakt met hun eigen zeis, hamer en haarspit om zich aan te bieden bij de boeren. Soms raakten ze dan na wat loven en bieden, met de kaaswagen mee naar hun nieuw baas. Sommigen hadden reeds een vaste relatie van al meerdere seizoenen. Zo ook bij ons. Dat waren Janus uit Voorthuizen en Petrus uit Barneveld. Ze kregen hun verblijfplaatsje op de dorsch met 2 stoelen, een tafeltje en een provisorisch bed van hooi. Een andere plaats was er moeilijk. De koegang was 's zomers volledig in gebruik door de kaas- en botermakerij, met kaasrekken, pers en karnzoutkist, pekelbak en stookplaats. Slaapkamertjes boven hadden we toen ook nog niet. Ze waren op eigen kost en mijn moeder nam elke dag vijf stieten van de bakkerskar, wat ze dan gebruikte met o.a. stroop en spek. Dit hadden ze nodig want het was zwaar werk en ze maakten lange dagen. 's Avonds had moeder dan nog een portie brij (gortepap) voor hen. Alleen 's zondags werden ze in het gezin opgenomen en aten ze mee met de warme maaltijd en droegen ze hun zondagse Veluwe pak. Als het door hen gemaaid gras enkele dagen was bestorven begon voor ons het met de handhark keren, wat de volgende keren met de "Bobby" hooischudder gebeurde. (Dit was het begin van de mechanisatie). Bij goed weer na nog enkele dagen opwieren met de "Ransomes" harkmachine (de tweede in het mechanische systeem) konden we met de hooivork de hopen opbouwen. Maar soms

bleef het gras weer meerdere dagen of weken liggen door slecht weer. De kwaliteit van het gras ging dan geweldig achteruit. Als het ten slotte aan de hoop stond gebeurde het ook nog wel dat bij " donderbuien" het hooi uit elkaar woei en nog eens nat regende. Soms moest het dan toch opgeslagen worden in de hooiberg, niet droog genoeg dus, met veel kans op hooibroei. Als de temperatuur in de berg opliep tot boven 70 graden Celsius, ontstond er brandgevaar. Dan moest er een gat in worden gespit tot aan de broeikern. Dit was wel het slechtste werk wat ooit op de boerderij voorkwam en het was heus geen uitzondering. Ook Scherpenheuvel is in september 1917 ten gevolge van hooibroei verbrand. Slecht gewonnen en dan ook nog half verbroeid hooi, was een ramp voor het vee en dus ook voor de boer. Het hooi laden op de wagen was met een straffe wind ook niet altijd een pretje, net als het in en op de berg brengen, op het laatst 10 tot 12 meter hoog. Hierbij werd een pik hooi (vork hooi) twee keer overgenomen. Onvoorstelbaar hoeveel tijd daar in zat. Hooi had ook nog een andere aantrekkingskracht. Dit werd nogal eens onaangenaam ervaren door de pachters van de wegbermen, vooral met de Swanner kermis. Deze zelfde aantrekkingskracht heeft ook Rien Poortvliet geïnspireerd ergens in zijn boek " te hooi en te gras". Of ook een bepaalde scene uit de film "Soldaat van Oranje". 't Geeft ook mij nog wel leuke herinneringen.

Boerderij Scherpenheuvel
voor 1917

HOOIBROEI

Frans Spaan

1964, half juni, zondagmiddag kwart over een....

De telefoon gaat, de bureu: "kunnen jullie direct komen en neem wat extra hooivorken mee. De kapberg moet leeg, de brandweer is er al, er komt rook uit de onderkant van de hooiberg".

Met zeventien man halen we de kapberg leeg: met drie man boven afgooien en de rest zet twintig meter verder een nieuwe klamp op. Tot op een meter van de grond gaat het goed maar dan wordt het hooi donker tot zwart. "Stoppen" zegt de brandweercommandant, "en spuiten!!" Met een paar wagens wordt het natte hooi in het land gebracht en omwijd gegooid. Met wat geluk en droog weer kan er misschien nog wat van gered worden. Na drie uur hard werken is de klus geklaard.

Gelukkig stond het hooi in de kapberg buiten en niet in een stolpboerderij. In dat geval was het linke soep geweest. Veel boerderijen zijn hierdoor afgebrand. Vanuit de gemeente en de verzekeringsmaatschappij werd er intensief gepeild en veel boeren hadden zelf ook een peilijzer, maar desondanks..!!

Door de verandering van de oogstmethode, hooiruiters, ventilatoren, persen rij-kuilen en pakkenpersen is het broeirisico danig ingeperkt. Het geduld dat je als boer op moest brengen om je hooioogst binnen te halen tot het gras haar vocht voldoende had afgegeven werd wel eens danig op de proef gesteld. Het aantal droge en zonnige dagen was hierin bepalend. Maar bij te vroeg binnenhalen van het hooi ging het vaak goed mis..

afb. 01

afb. 02

afb. 03

afb. 04

afb. 06

afb. 07

ONBEKENDE GEREEDSCHAPPEN

Wij ontvingen van een van onze leden, F. Groot, enkele originele gereedschappen. Zo te zien timmer-, hak- en weggereedschap. Ons is verder niets bekend over leeftijd, herkomst en gebruik.

Zijn er lezers die ons meer kunnen vertellen over deze op zich fraaie, zwaar ijzeren voorwerpen dan horen wij dat graag!

HEERHUGOWAARDS NIEUWS VAN ZO'N 80 JAAR GELEDEN.

MISLUKTE AARDAPPELOOGST.

In de gisterenmiddag te Heerhugowaard gehouden spoedeischede vergadering van den gemeenteraad van Heerhugowaard werd, gezien de catastrophale afmeting, die de aardappelziekte heeft aangenomen een comité benoemd, dat een bedrag van f 2000 ter beschikking kreeg om de meest getroffen en aan geld te helpen voor aankoop van de noodige levensmiddelen.

Tevens werd besloten een deputatie naar den minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw af te vaardigen, om de regeering met den voor velen zeer nijpenden toestand op de hoogte te brengen.

1931

KAASFABRIEK STOPGEZET.

Men schrijft uit Heer Hugowaard aan de Alkm. Crt.: Als een donderslag uit helderen hemel bereikte het personeel van de kaasfabriek „De Uithoorn” alhier het bericht, dat het hoofdbedrijf in Alkmaar, waar alleen gecondenseerde melk werd geproduceerd, met ingang van 13 Aug. werd stopgezet, onder de toevoeging, dat in de bedrijven te Heerhugowaard en De Rijk voorloopig normaal zou worden doorgewerkt.

Dit laatste sprankje hoop echter werd j.l. Zaterdag op wreede wijze den bodem ingeslagen, daar ook deze bedrijven met ingang van 20 Aug. worden stopgezet.

Nader vernemen wij, dat een gedeelte van het personeel en melkrijders is overgenomen door de coöp. zuivelfabriek „Excelsior” alhier. Vanaf heden zijn bedoelde menschen reeds in dit bedrijf werkzaam.

Nog vernemen wij, dat inderdaad ook de kaasproductie in de fabriek te Heerhugowaard wordt stopgezet, maar dat de productie van de Dekaproducten in de fabriek te De Rijk voortgang zal hebben.

1931

Inbraak in een Pastorie

De inbrekers werden ontdekt en sloegen op de vlucht.

Donderdagnacht ongeveer 4 uur hoorde de pastoor van de Kerk aan het Kruis te Heer-Hugowaard onraad door het piepen van een deur. Toen hij opgestaan was bleek hem dat vreemde mannen zich in zijn woning bevonden. Op zijn hulpgeroep namen twee mannen de vlucht en bestegen een paar rijwielen, die aan den kant van den weg lagen. In het schemerduister was nog te zien, dat zij zich in Noordelijke richting begaven en den Rustenburgerweg insloegen. Bij nadere inspectie bleek, dat van eenige deuren de paneelen waren uitgezaagd en dat kasten waren opengebroken. Het tafelzilver bleef onaangetroffen.

Ook in de kerk waren de inbrekers geweest, doch hier was weinig ontvreemd. Wel was tevergeefs getracht de deur van de kluis te openen. In den tuin werden sporen gevonden, waaruit bleek dat de inbrekers op kousen hadden geloopt.

1933

Bliksem richt enorme schade aan in landbouwerswoning.

Huisgezin liep, wonder boven wonder, geen letsel op.

De bliksem heeft gisterochtend om vijf uur op zeldzaam-vreemde wijze huisgehouden in de woning van den landbouwer K. Hooyveld aan den Veenhuizermiddenweg te Heerhugowaard.

Tijdens een kort onweer sloeg het hemelvuur in de woning en richtte een enorme ravage aan. In het dak werd een gat geslagen van ongeveer tien vierkante meter; op hetzelfde oogenblik werden alle pannen weggeslagen en tot vijftig meter in den omtrek verspreid. De bliksem veroorzaakte vervolgens 'n ruïne in alle kamers. Geen raam bleef heel, geen meubelstuk bleef op zijn plaats. Het echtpaar Hooyveld was door den harden slag wakker geworden en voelde plotseling een hevigen luchtdruk. Het ledikant werd uiteengereten. Man en vrouw lagen te midden van glasscherven, die in het bed terecht gekomen waren. Boven sliepen vier kinderen, drie meisjes van zeven, zes en vier jaar en een jongen van vijf jaar. Geen van hen was gewond, hoewel de ledikanten waren versplinterd en een zware dakspant boven hun hoofden was omgebogen.

Nadat een begin van brand met een emmer water was gebluscht konden de bewoners een onderzoek in het huis instellen. In de keuken waren de emmers als blik in elkaar gedrukt. Sommige kozijnen waren niet meer te vinden. Deuren op de verdiepingen waren in duizend stukjes versplinterd. Alleen de klok en een portret waren onbeschadigd gebleven. Ook de half steensmuur, waarmede de woning was opgetrokken, bleek intact gebleven te zijn.

1938

AMOR IN DE RAADZAAL.

Wij lezen in het Alg. Handelsblad:

In de gemeenteraadsvergadering van Heerhugowaard was een zeer eigenaardige brief onder de ingekomen stukken.

Een jongeman uit een andere gemeente in Nederland had n.l. tot den Raad het verzoek gericht den naam en het adres te willen opgeven van een meisje, waarmede die jongeman eenigen tijd geleden te Heerhugowaard kennis had gemaakt. Haar naam en adres was hij echter vergeten. Wel wist hij een beschrijving te geven van de woning en van de buurt, waar de jongedame woonde.

Aangezien het verzoek aan den raad was gericht, werd het ook in den raad behandeld. De voorzitter, burgemeester B. J. F. Sutman Meijer, meende, dat men den van liefde blakenden en naar wederliefde smachtenden jongeman zoo mogelijk met het adres van de onbekende geliefde bekend moest maken. Mitsdien stelden B. en W. voor, hun op te dragen, een onderzoek in te stellen. Waartoe de raad besloot.

Een vroolijk intermezzo in deze donkere tijden.

1939

Marcel Dekker heeft een paar jaar geleden een aantal oorlogsherinneringen opgeschreven van bewoners van 't Kruis. Twee jaar geleden hebben wij er ook een paar geplubliceerd. Hieronder de verhalen en van mevr. Corrie Kruijer-Stuijt en mevr. Gerarda Beers-de Goede.

Ik ben opgegroeid op Jan Glijnisweg 2. We hadden geen radio. Al het nieuws hoorde je van anderen en via via hadden we wel vernomen dat het rommelde in Duitsland. Maar toen de oorlog ook Heerhugowaard bereikte, was het menens. De Duitsers trokken in grote getale lopend en met de auto het dorp in. Wat konden die mannen zingen! Wel werden de represailles direct merkbaar. De ramen moesten worden verduisterd, zodat de huizen 's nachts niet zichtbaar waren. Door de nachtklok mochten we van 20.00 uur 's avonds tot 7.00 uur 's ochtends niet naar buiten. Moesten we in het donker op de fiets naar buiten, wat in de winter weleens gebeurde, moest de fietslamp zo verduisterd zijn, dat er alleen een klein streepje zichtbaar was. Dan konden tegenliggers je wel, maar vliegtuigen je niet zien. We woonden op een boerderij, dus we hadden genoeg te eten. Maar in de grote steden was dat wel anders. In 1943 werden we gevraagd of we tijdelijk een kind uit Rotterdam in huis wilden nemen, zodat hij kon aansterken en even in een andere omgeving tot 'rust' kon komen. Dat hebben we natuurlijk gedaan. In de zomer van 1943 werden bussen vol kinderen naar het platteland vervoerd en kwam Anton voor het eerst bij ons thuis. Zes weken lang heeft hij bij ons doorgebracht. Daarna ging hij weer naar huis met de bonkaarten die wij thuis niet gebruikten. Op verzoek van zijn vader heeft hij ook de daarop volgende jaren de zomer bij ons doorgebracht. Ik zag hem als mijn "oorlogsbroertje" en heb nog steeds contact met hem. Door de boerderij waren we in principe goed zelfvoorzienend met betrekking tot eten. Maar de bezetter eiste dat ieder boer een aantal bunders land beschikbaar stelde om tarwe voor de Duitsers op te verbouwen. Wij hadden een goede lap grond, dus ook wij moesten tarwe verbouwen. Natuurlijk met tegenzin en als ze even niet keken gingen er een paar zakken de schuur in. Dankzij onze Duitse buurvrouw hadden wij ons paard nog. Op een avond werd er op het raam gebonsd. Het waren Duitse soldaten die kaas wilden hebben. We karnden zelf wel kaas, maar dat was voor eigen gebruik, dus niet veel. We vertelden hen dat we het niet hadden, maar zij

hadden gehoord dat wij ook voor de handel karnden. We wisten wel hoe het kwam dat ze bij ons stonden. Want een buurman die wel voor de handel kaas maakte, droeg dezelfde naam. Maar natuurlijk zeiden wij niets. Gevolg was dat het hele huis overhoop gehaald werd. Alles werd onderzocht en ook de schuur werd niet ongemoeid gelaten. Ze vonden natuurlijk niets en vertrokken weer. Toen we later in de schuur kwamen, lag daar alleen nog de kop en de poten van ons varken. De romp hadden ze meegenomen. Dat beeld vergeet ik nooit meer.

De overgaande vliegtuigen vond ik het meest beangstigend. De Duitsers hadden bij het vliegveld bij Bergen een afweergeschut staan, waarmee ze de geallieerde vliegtuigen naar beneden probeerden te schieten. Dat geluid was van heinde en verre te horen. Tegen het einde van de oorlog kwamen er met regelmaat geallieerde vliegtuigen overvliegen om doelen in Duitsland te bombarderen. In december 1944 begon ons hondje plotseling te janken. Kort daarna volgde een hels kabaal, waarop we onder de tafel kropen om te schuilen. Eén van de vliegtuigen werd neergehaald en stortte vlakbij ons huis neer. De drie piloten waren spoorloos, maar een paar weken later dreven hun lijken in de ringvaart voorbij.

Na de Dolle Dinsdag in september 1944 was de hoop nabij dat Nederland snel bevrijd zou worden. De geallieerden konden minder snel oprukken dan verwacht, waardoor het zuiden van het land wel was bevrijd, maar wij in Noord-Holland nog niet. De Duitsers kregen het benauwd en werden steeds strenger. Vaker werden mensen lukraak opgepakt en ook mijn broer Niek moest nog meer op zijn tellen passen. Omdat mijn vijf jaar oudere broer bij mijn ouders woonde, was Niek al eerder ondergedoken bij de bureu, maar het werd nu nog riskanter. Eén van mijn neven vluchtte met twee anderen jongens via het water het Ouweland bij De Rijk in, maar werd op de vlucht neergeschoten. Rond half april vluchtten Duitse soldaten de Afsluitdijk over. In hun tocht moesten ze ook een slaappleats hebben, dus kregen wij

20 tot 30 man in de stal ingekwartierd. Ze hebben overal gekeken, zelfs in de vaten die we op zolder hadden staan. Later hebben we nog een persoonsbewijs van één van de soldaten tussen de vaten gevonden. Op 5 mei kwam de melkrijder bij ons aan de deur " 'We benne vrij, we benne vrij' schreeuwde hij. Ik kon het niet geloven. Gisteren waren we nog in oorlog en leefden we in angst en nu konden we die angst laten vallen. Een onwerkelijke gewaarwording.

Het verhaal van mevr. Gerarda Beers-de Goede.

Mijn man Jaap Beers is geboren op 28 april 1924 en overleden op 20 november 2013. Jaap is op 19-jarige leeftijd op 18 juni 1943 vanuit Heerhugowaard, van zijn ouders Johannes Beers en Maria Beerse wonende in de woningbouwhuizen op de Kruisweg no 192, later de Rustenburgerweg 29a, op transport gesteld naar Hannover, in Duitsland. Met ongeveer twintig jonge mannen uit Heerhugowaard zijn ze naar Hannover gebracht. De reis werd in twee dagen per trein afgelegd, de overnachting vond staande plaats in een grote hal waar ze met bagage onder bewaking moesten verblijven. Tijdens de reis kregen ze een karig rantsoen. De volgende ochtend vertrokken ze per trein naar Osnabrück. Vanuit Hannover werden ze verdeeld over verschillende kampen voor dwangarbeid. Jaap Beers werd met 14 jongens uit Heerhugowaard, waaronder bijvoorbeeld Henk Danenberg, Nanne Meijer, Chris Dekker, Siem Pronk, Jan Wokke en Jan Beers te werk gesteld bij Glöckner AG in Osnabrück. In Osnabrück werd Jaap Beers ondergebracht in een kamp met houten barakken. Jaap sliep met 16 jongens in de barak. De barak had acht stapelbedden. De barak had een kolenkachel. Alleen kregen ze daar geen brandstof voor. In de winter vroom het in de barak. Aan voeding kregen zij per dag 5 kleine aardappelen nog in de schil, en een halve liter waterige koolsoep. 's Morgens en 's middags kregen ze nog 2 boterhammen met vrijwel geen beleg. Tijdens zijn gedwongen verblijf in het kamp is hij zeer ernstig vermagerd. Op 20 juni 1943 is hij tewerkgesteld bij de rangeerploeg op het terrein van de fabrieken van Glöckner AG. Het was zijn taak om goederenwagons aan en af te koppelen. Dit was moeilijk, technisch en gevaarlijk werk. Jaap had ook geen technische opleiding of werkervaring. Hij werkte elke dag in ploegendiensten, acht uren per dienst. Bij luchtalarm vluchtten we met koffer en al naar de schuilkelder of onder een brug, na verloop van tijd namen we alleen een krukje mee. DDT deden we al heel gauw in ons kussensloop, omdat we anders niet

konden slapen van de luizen. Als we zondags naar de kerk gingen waren er vrouwen die ons broodbonnen in onze handen drukte, zij misten hun mannen en zonen. Ook hielpen we soms op het land alleen voor het eten, het is een keer gebeurd dat we zoveel hadden gegeten, dat we van de buikpijn in een greppel gingen zitten. Veel van de dwangarbeiders raakten gewond bij het rangeren. In oktober 1943 raakte Jaap besmet met difterie. Hij is toen ernstig ziek geweest, zozeer dat hij enige dagen buiten bewust zijn is geweest. Er was in het kamp vrijwel geen medische zorg. Uiteindelijk is hij op eigen kracht hersteld. In februari 1944 raakte Jaap gewond bij het rangeren, door een ondeskundig geplaatst vracht ijzer werd hij van de wagon geslagen, waarop hij tijdens het rangeren op moest staan. Hij viel en kwam terecht tussen de rails en het perron. Daardoor reed de trein net niet over hem heen. Hij liep door de val ernstig rugstelsel op. hij is daarop met een ambulance naar het ziekenhuis in Osnabrück gebracht. Daar is hij onderzocht, en na een aantal dagen is weer teruggestuurd naar het arbeiderskamp. Omdat Jaap niet in staat was om te werken kreeg hij toestemming voor verlof naar Nederland. Op 28 februari 1944 heeft hij Osnabrück verlaten. Bij het aflopen van de verlofperiode is hij niet meer terug gegaan naar Duitsland, maar ondergedoken in Ursem daar sliep hij in een veldboetje, hij moest 's nachts varend zwarte handel rond brengen, kreeg daar weinig te eten en is toen weggegaan, en kwam toen bij Jan Beers en Marie Insing op de Jan Glijnisweg. Bij een razzia zaten we snert te eten, de mannen snel naar hun schuilplek, Marie liet de borden en bestek in de pan zakken, zodat de borden en bestek van tafel was, ook mochten er niet te veel klompen voor de deur staan, uiteraard om de Duitsers te misleiden. Jaap heeft altijd gezegd, dat hij dankbaar was om bij Jan Beers en Marie Insing heb mogen onder duiken, omdat hij het daar heel goed had.

Mul-de Boer
 G. Naber-Groot
 P.J. Neven
 C.P.W. Offeringa
 W. Oldenburg
 S.C.M. Onderwater
 't Ossenhoofd Dierenkliniek
 Fam. Ottenbros
 M. Ottenbros-Konijn
 A. Oudhuis
 H.J.H. Overtoom
 P. Overtoom
 P. Overtoom
 P.J.T. Overtoom
 D. Partiman-Stet
 F. Post
 L. Post
 F.N. Potter
 W. Rademaker
 H. en A. Rendering
 G.C.M. Rensen
 J. Renses
 J. Renses
 B. van de Rest-Laan
 C. Rood
 H.S. Rood
 J. Rood
 S. Rood
 Th. Rood
 Th. Rood
 J. Rutte
 A. de Ruyter
 P. Schaap
 J.W.C. van Schagen
 R. van Schagen
 H. Schavemaker
 P.M.T. Schellings
 L. Schoen-Boots
 K. Schoon-de Vries
 J. Schijf
 A. Schotten
 E. Schouten
 J.L.M. Schouten
 C. Schuit
 J. Seeboldt
 C. Smit
 N. Smit-van Dijk
 C. Snel
 D. Snoek
 J.M. Snoek
 K. Snoek
 P. Snoek
 J. Stam
 G. Stet
 G. Stoop
 S.J. Stoop
 J.P.M. van Stralen
 W. Th. van Stralen
 van Stralen-Burger
 M.C. van Straaten-Bruijn
 A. Sijs
 P. Tamis
 A.M. Tamis-Laan
 T. Tamis-Magielsen
 T. Teljeur
 M. Tepe-Edens
 A.A. Tesselaar

J.C. Tesselaar-de Boer
 P. Tesselaar
 W.J.M. Touw-Westendorp
 J. Tromp
 J.T. Tromp
 C.M. Ursem
 J.A. Ursem
 T.J. Ursem
 W. Ursem
 A. Ursem-de Goede
 C. Vader
 Vader-Wardenaar
 A. Valent-Groot
 A. Veenboer
 A. Veldman
 T. Veldman
 A. Vendel
 J.N. Vennik
 Vermeulen-Vegter
 S. Vlaar
 J. van der Voort
 E. de Vries
 C.J.E.E.M. de Vries
 F.H.G.A.J. de Vries
 J. de Vries
 T. de Vries
 J.P.H. Vriesema
 A.C. Weel
 J. Weel
 H. Weij
 Nic. de Wit
 V.N. de Wit
 W. Witte
 H. Wuis
 N. Wuis
 M. Wijnker
 T.J. Wijnker
 J. van Zanten
 G. Zijp-Braas
 A.P. Zut
 C.J. Zut
 C.G. Zuurbier
 E.A.M. Zuurbier
 N. Zuurbier
 T. Zuurbier
Haarlem
 M. Groot
Heiloo
 A. en J. Kok en Kok-Kraakman
Hensbroek
 E. Dekker
 E. Groet-Beers
 N.A. van Schagen
Hoofddorp
 W. Bosma-Kroon
Hoogwoud
 A. Klomp
Hoorn
 G. Groot
Houten
 A. Gresnigt-Laan
Leiden
 R. Huisman-van Leeuwen
 Scholten-Kruijer
Limmen
 I. Oudhuis

Mook
 S. Bakker
Nieuwe Niedorp
 H. Koomen
 A.A.M. Landman
 G.A. Groot
Noord-Scharwoude
 E.M. Borst
 F. van Kleef
 M.A. Hinl-Laan
 P. Kaan-Beers
 A. Leijen
 R. Put-Luken
Obdam
 R. Bleeker
 W. Hoogzaad
 A.C.J. Luken
Oterleek
 F.K.S. Muller
Oude Niedorp
 A.G. Wijnker
Oudkarspel
 P. van Kleef
 J. Luken
Schagen
 P.A. Bas
 mevr. Beemster-Stoop
Schoorl
 M.F.C. Mol
Spanbroek
 G.W. Jak
Spierdijk
 F. Kok
Ursem
 J. Wijnker
Veendam
 P.M. Blauw
't Veld
 B. van den Hoek-Praat
Wieringerwerf
 H.E. Komen
Westzaan
 C. Al-Renses
Winkel
 N. Zwemmer-Luken
Wognum
 A. Baas-Beers
IJmuiden
 Mevr. Bal-Konijn
Zaltbommel
 C.N.P. van Leeuwen
Zoetermeer
 F. en M. Groot
Zuid-Scharwoude
 A. Groen
 J. Snoek
 Y.Y. Tromp
 P.C. Zut
Zijdewind
 M.M. Meyering-Luken
 V. Klaver

Mul-de Boer
 G. Naber-Groot
 P.J. Neven
 C.P.W. Offeringa
 W. Oldenburg
 S.C.M. Onderwater
 't Ossenhoofd Dierenkliniek
 Fam. Ottenbros
 M. Ottenbros-Konijn
 A. Oudhuis
 H.J.H. Overtoom
 P. Overtoom
 P. Overtoom
 P.J.T. Overtoom
 D. Partiman-Stet
 F. Post
 L. Post
 F.N. Potter
 W. Rademaker
 H. en A. Rendering
 G.C.M. Rensen
 J. Renses
 J. Renses
 B. van de Rest-Laan
 C. Rood
 H.S. Rood
 J. Rood
 S. Rood
 Th. Rood
 Th. Rood
 J. Rutte
 A. de Ruyter
 P. Schaap
 J.W.C. van Schagen
 R. van Schagen
 H. Schavemaker
 P.M.T. Schellings
 L. Schoen-Boots
 K. Schoon-de Vries
 J. Schijf
 A. Schotten
 E. Schouten
 J.L.M. Schouten
 C. Schuut
 J. Seeboldt
 C. Smit
 N. Smit-van Dijk
 C. Snel
 D. Snoek
 J.M. Snoek
 K. Snoek
 P. Snoek
 J. Stam
 G. Stet
 G. Stoop
 S.J. Stoop
 J.P.M. van Stralen
 W. Th. van Stralen
 van Stralen-Burger
 M.C. van Straaten-Bruijn
 A. Sijs
 P. Tamis
 A.M. Tamis-Laan
 T. Tamis-Magielsen
 T. Teljeur
 M. Tepe-Edens
 A.A. Tesselaar

J.C. Tesselaar-de Boer
 P. Tesselaar
 W.J.M. Touw-Westendorp
 J. Tromp
 J.T. Tromp
 C.M. Ursem
 J.A. Ursem
 T.J. Ursem
 W. Ursem
 A. Ursem-de Goede
 C. Vader
 Vader-Wardenaar
 A. Valent-Groot
 A. Veenboer
 A. Veldman
 T. Veldman
 A. Vendel
 J.N. Vennik
 Vermeulen-Vegter
 S. Vlaar
 J. van der Voort
 E. de Vries
 C.J.E.E.M. de Vries
 F.H.G.A.J. de Vries
 J. de Vries
 T. de Vries
 J.P.H. Vriesema
 A.C. Weel
 J. Weel
 H. Weij
 Nic. de Wit
 V.N. de Wit
 W. Witte
 H. Wuis
 N. Wuis
 M. Wijnker
 T.J. Wijnker
 J. van Zanten
 G. Zijp-Braas
 A.P. Zut
 C.J. Zut
 C.G. Zuurbier
 E.A.M. Zuurbier
 N. Zuurbier
 T. Zuurbier
Haarlem
 M. Groot
Heiloo
 A. en J. Kok en Kok-Kraakman
Hensbroek
 E. Dekker
 E. Groet-Beers
 N.A. van Schagen
Hoofddorp
 W. Bosma-Kroon
Hoogwoud
 A. Klomp
Hoorn
 G. Groot
Houten
 A. Gresnigt-Laan
Leiden
 R. Huisman-van Leeuwen
 Scholten-Kruijer
Limmen
 I. Oudhuis

Mook
 S. Bakker
Nieuwe Niedorp
 H. Koomen
 A.A.M. Landman
 G.A. Groot
Noord-Scharwoude
 E.M. Borst
 F. van Kleef
 M.A. Hinl-Laan
 P. Kaan-Beers
 A. Leijen
 R. Put-Luken
Obdam
 R. Bleeker
 W. Hoogzaad
 A.C.J. Luken
Oterleek
 F.K.S. Muller
Oude Niedorp
 A.G. Wijnker
Oudkarspel
 P. van Kleef
 J. Luken
Schagen
 P.A. Bas
 mevr. Beemster-Stoop
Schoorl
 M.F.C. Mol
Spanbroek
 G.W. Jak
Spierdijk
 F. Kok
Ursem
 J. Wijnker
Veendam
 P.M. Blauw
't Veld
 B. van den Hoek-Praat
Wieringerwerf
 H.E. Komen
Westzaan
 C. Al-Renses
Winkel
 N. Zwemmer-Luken
Wognum
 A. Baas-Beers
IJmuiden
 Mevr. Bal-Konijn
Zaltbommel
 C.N.P. van Leeuwen
Zoetermeer
 F. en M. Groot
Zuid-Scharwoude
 A. Groen
 J. Snoek
 Y.Y. Tromp
 P.C. Zut
Zijdewind
 M.M. Meyering-Luken
 V. Klaver